

Veele Kook

**EAKA EMAGA KOOS ELAVATE
TÄISKASVANUD POEGADE
PROBLEEMID PÕHISTATUD TEOORIA
ALUSEL**

LÕPUTÖÖ

Teenusmajanduse instituut

Sotsiaaltöö õppekava

Juhendaja: Jüri Uljas, MA

Mõdriku 2021

Autori deklaratsioon ja lihtlitsents

Mina, Veele Kook, tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teostele on viidatud õiguspäraselt.

Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja Jüri Uljas

Lõputöö on kaitsmisele lubatud teenusmajanduse instituudi direktori korraldusega nr 1-14/56

kuupäev 03.05.2021

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Veele Kook

sünnikuupäev: 30.11.1980

annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eaka emaga koos elavate täiskasvanud poegade probleemid põhistatud teooria alusel“

1. reprodutseerimiseks paberkandjal kõrgkooli raamatukogus avaldamise ja säilitamise eesmärgil;

2. elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;

3. kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

1. lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;

2. PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Mõdrikul.....

(kuupäev) (autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILINE ALUS	7
1.1. Kvalitatiivne uurimus	7
1.2. Põhistatud teooria.....	9
1.2.1. Põhistatud teooria positiivsed ja negatiivsed küljed	10
1.3. Andmete kogumismeetod	11
1.3.1. Intervjuu läbiviimine	11
1.3.2. Kuidas intervjuuerida meest	12
2. VALIM JA KODEERIMINE.....	14
2.1. Valimi moodustamine	15
2.2. Andmete kogumine	16
2.3. Andmete töötlemine	17
2.4. Kodeerimise põhimõtted	18
2.4.1. Kodeerimise viisid.....	18
3. ANALÜÜSI LÄBIVIIMINE	20
3.1. Lapsepõlv ja perekond	20
3.1.1. Lapsepõlve iseloomustamine	20
3.1.2. Peresisese suhted	22
3.1.3 Meeste kasvatamise stiilid.....	24
3.1.4. Lein ja sellega toimetulek	29
3.2. Kooliaeg ja teismelise iga.....	31
3.3. Täiskasvanu aeg.....	33
3.3.1. Suhted vastassugupoolega.....	35
3.3.2. Tööelu ja majanduslik kindlustatus.....	36
3.4. Võimalikud põhjused	38
4. JÄRELDUSED JA ARUTELU	40
KOKKUVÕTE.....	44
SUMMARY	47
VIIDATUD ALLIKAD.....	48
LISAD	53
Lisa 1	53

SISSEJUHATUS

Antud lõputöö teema aktuaalsust näitab see, et probleemi tõstatatakse vähemalt kord aastas. Arutelud saavad sageli halvustava vastukaja. Emaga kooselavaid poegi kritiseeritakse, sildistatakse ja sellega aruteludki lõppevad. Üheks selliseks näiteks on Vikerraadio peresaade (A. Saul, 2017), mis ajendas autorit antud teemasse süvenema. Siinse töö autor ei leidnud Eestist ühtegi selleteemalist uurimust. Meeste kohta on ühiskonnas negatiivne arusaam selle kohta, mida mees peab tegema. Kui aga mees ei suuda nendele ootustele vastata, siis hakatakse teda sildistama. Sellise ühiskondliku surve tulemusena luuakse olukord, kus mehele on kerge omistada saamatust ja võimetust toime tulla. Tekib olukord, kus mees tõmbub tagasi ja loob endale turvalise tsooni, kus on lihtsam hakkama saada. Uurimusega püüab autor leida põhjust, miks osad mehed ei suuda oma päritoluperest eemalduda või jäävad tema eraldumispüüdlused lühiajaliseks. Sellega kaasnevad ka raskused tööturu konkurentsisis toimetulemisega. Mehi puudutavaid teemasid on Eestis vähe käsitletud (Biin, 2007, lk 16).

Miks on halb, kui poeg ei loo oma perekonda ja jääb oma vanematega koos elama? Kas see on üksikisiku probleem või hoopis sotsiaalne probleem? Probleemid kerkivad üles siis, kui poeg on 50-61-aastane, töötu ja toitja ehk ema kaob oma pensioniga kõrvalt ära. Põhiprobleemid on just sellise grupiga, kellel puudub tööharjumus, pole ravikindlustust ja sissetulekut ehk heitunud mehed (Vannas, 2018). Neil puudub oskus iseseisvalt hakkama saada.

2015. aastal teostati Sotsiaalministeeriumi tellimusel uuring, milles uuriti vanemaealiste leibkonda vanuses 50+. Antud uuringu alusel viidi läbi ka kordusuuring, milles uuriti 50-aastaste ja vanemate Eestis elavate inimeste aktiivsust ja toimetulekut ning toodi välja eakate sihtrühma puudutavad andmed. Nende uuringute andmed võimaldavad iseloomustada 50-74-aastaste aktiivsuse ja toimetuleku muutusi viimase 6 aasta jooksul. (Sotsiaalministeerium, 2015, lk 40)

AS Emor küsitles 2015. aastal maist juulini 1384 Eesti elanikku vanuses 50+. Kaja Sõstar koostas uuringu valimi ja kaalumismetoodika ning valimi väljavõtt toetus Rahvastikuregistri andmetele. Uuringus keskenduti vaid tavaleibkondades elavatele vanemaealistele, välja jäeti püsivalt institutsioonides elavad vanemaealised, kuna nende toimetulek ja saadavad sotsiaalteenused erinevad kodus elavate omadest. Uuringuga saadud tulemused on laiendatavad Eesti tavaleibkondades elavate vanuses 50+ inimeste üldkogumile. 74-aastaste ja vanematega elab vähemalt üks täisealine laps. 7% vanemaealistest elab peres, kus on üks töötu. Iga viienda vanemaealise leibkonna juures elab ka täiskasvanud laps, samas on see näitaja langustendentsis võrreldes 2009. aastaga. (Sotsiaalministeerium, 2015)

Siinses uurimistöös on uurimise alla võetud just heitunud mehed, kes on tööturu jaoks kadunud. Protsendiliselt on sellisesse gruppi kuuluvaid mehi ligikaudu 1% Eestis elavatest meestest (Sotsiaalministeerium, 2015).

Heitunud inimesed satuvad kõige tõenäolisemalt sotsiaalosakonda ja seda ka alles siis, kui nendega on midagi juhtunud. Toetuse saamiseks peab inimene end määratlema, kirjeldama, kes tema perekonda kuulub ja milline on perekonna sissetulek. Kui leibkonnas on pensionit saav ema, kelle pension on Eesti keskmisena ligi 459 eurot, siis on vähe tõenäoline toetust saada, sest toimetulekupiir 2021. aastal üksi elavale inimesele või perekonna esimesele liikmele on 150 eurot kuus. (Sotsiaalministeerium, 2021)

Toimetulekutoetuse arvestamisel võetakse aluseks üksi elava inimese või perekonna kõigi liikmete eelmise kuu netosissetulek, jooksva kuu eluasemekulud ning toimetulekupiir (Sotsiaalministeerium, 2021).

Antud lõputöös on valimis maapiirkonnas eramajas elavad mehed, kelle eluasemekulud moodustavad kulud elektrile ja olmejäätmetele. Autor püüab uurimistöös mõista järgmises olukorras olevate meeste mõttemaailma: mees vanuses 50-61 aastat; pensionieelik, füüsiliselt-vaimselt terve (diagnoosimata) - ei kvalifitseeru töövõimetoetusele; puudub ravikindlustus; sõltub 100% ema pensionist. See on sotsiaalne probleem, sest mehed on absoluutses vaesusriskis, sissetulekud jäävad alla toimetuleku piiri ehk 221 eurot kuus (Eesti Statistika, 2020).

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida, millised ühised tegurid esinevad eaka emaga kooselavatel täisealistel poegadel, mis võib olla saanud takistuseks eluga toimetulemisel ja milline on nende majanduslik olukord ning milliseks kujuneb nende toimetulek, kui ema sissetulek perest kaob.

Uurimistöös kasutatakse kvalitatiivset uurimust, mille eesmärk ei ole üldistamine, vaid erinevate aspektide mõistmine, rõhutades, et iga inimene on ainulaadne, mis omakorda võimaldab tal kuuluda erinevatesse gruppidesse. Lõputöös lähtutakse põhistatud teooria meetodist.

Põhistatud teooria üks aluspõhimõte on tundma õppida teadusliku uurimise protsessi, mille jooksul teadmine areneb ja avardub igal uuel astmel. Igal uuel astmel katsetatakse eelmisel astmel saadud teadmist ja täiendatakse seda. Põhistatud teooriaga töötamiseks on sobilik mitmesugune tekstipõhine info. Näiteks on paslikud erinevad ajalehtedes ja ajakirjades ilmunud artiklid, usutluste üleskirjutused, pildilised tekstid, vaatluspäevikud, toimikud jm. (Strömpl & Lepik, 2014)

Käesoleva uurimistöö autor toetub intervjuudele. Valim koosneb 7 mehest, kelle elukorraldus sobib autori püstitatud eesmärgiga. Kuna teema on väga spetsiifiline ja sisaldab inimeste isiklikke tundeid

ning andmeid, tuleb arvestada konfidentsiaalsusega, seetõttu kasutatakse uuritavate eristamiseks varjunimesid.

Põhistatud teooria puhul peab uurija hoidma analüüsitava materjali suhtes avatud meelt. Tähtis on meeles pidada, et analüüsi tulemus kasvab välja sellest, milleni andmed uurijat suunavad. (Strömpl & Lepik, 2014)

Kuna autor viis esimest korda läbi põhistatud teoorial baseeruvat uurimust, siis tutvustatakse esimeses peatükis kvalitatiivse uurimusena põhistatud teooria meetodit. Teises peatükis kirjeldatakse valimit ja uurimuse läbiviimist, kolmandas peatükis esitatakse analüüsitulemused ja teoreetilised alused, neljandas peatükis tuuakse välja järeldused ja arutelu.

Tulenevalt lõputöö eesmärgist püstitati tööle järgmised uurimisülesanded:

1. Lõputöö ülesehitamine läbi põhistatud teooria meetodi.
2. Eaka emaga kooselavate täisealiste poegade seas uuringu läbiviimine, kasutades selleks kvalitatiivset uuringut ning põhistatud teooria meetodil andmete analüüsimine.
3. Eaka emaga kooselavate täisealiste poegade lugude võrdlemine olemasolevate teoreetiliste seisukohtadega ja leida päritoluperekonna juurde jäämise põhjus.
4. Analüüsi tulemusena jõuda teooriani või tõlgenduseni uuritava teema kohta, mis põhineb kogutud andmetel.

Käesolev lõputöö aitab mõista eaka emaga kooselavate täisealiste poegade elukorralduse valiku põhjuseid.

1. TEOREETILINE ALUS

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida eaka emaga kooselava täisealise poja kujunemise olulisemaid aspekte. Toetudes põhistatud teooriale loodab autor leida nende meeste käitumisele teoreetilise põhjenduse. Põhistatud teoorias kui kvalitatiivses uurimisviisis luuakse empiiriliste andmete põhjal tugevalt põhjendatud teooria või tõlgendus (Strömpl & Lepik, 2014).

1.1. Kvalitatiivne uurimus

Kvalitatiivse uurimistöö fookuses on ühiskondlikud ja inimese sisemised nähtused, näiteks tema läbielatud sündmused ja nende mõju käitumisele (Õunapuu, 2014, lk 53). Kvalitatiivne eritlus on analüüsivorm, kus informatsioon, selle töötlemine ja järeldused ei ole seotud arvuliste näitajatega. Kvalitatiivse uurimise kasutamine võimaldab osalejatel vabalt väljendada nende lugusid oma sõnadega. Kvalitatiivse uurimuse käigus keskendutakse ühe objekti süvaanalüüsile, uuritakse toimuva sisu. Kvalitatiivse uurimuse eesmärgiks on saada empiirilist andmestikku, mis oleks terviklik ja hõlmaks kvalitatiivseid ning detaile iseloomustavaid seiku. Selle saavutamiseks tuleb kasutada uurimismaterjalide kogumisel vastavaid meetodeid, milleks on osalusvaatlus, vaba intervjuu, rühmavestlus ja autobiograafiline analüüs. Tulemuseks on sündmus, mis on standardiks või eraldiseisvaks juhtumiks mingist suuremast arengust. Kvalitatiivsel uurimisel on mitu erinevat tüüpi (Õunapuu, 2014, lk 56).

Nendeks on:

- Juhtumiuuring, mis uurib protsesside toimimist, seda kasutatakse õigusteaduses ja pedagoogikas.
- Fenomenoloogiline uuring, mille objektiks on inimese kogemus ning nii kogemuse kui ka objekti kirjeldus. Peamiseks uurimismeetodiks on intervjuu.
- Etnograafiline uuring, milles uuritakse terviklikult kultuurirühma pikemat perioodi.
- Tegevusuuring, mis uurib väikseid keskkonnas leiduvaid sekkumisprojekte, mille objektiks on sotsiaalne praktika. Selle abil lahendatakse tegelikke probleeme, pedagoogikas kasutatakse seda uute õppematerjalide mõju testimisel.
- Narratiivne uuring tegeleb lugudega, mida jutustavad inimesed ning mis on kronoloogilised, tähendusrikkad ja sotsiaalsed. Põhiliseks kogumismeetodiks on intervjuu. Seda kasutatakse, kui

tahetakse kirja pinna elulugu, luua identiteeti, uurida haiguste mõju. (Hirsijärvi, Remes, & Sajavaara, 2005)

Intervjuu läbiviimise juures on oluliseks andmete kogumisviisiks vaatlus, kus intervjuueerija saab informatsiooni kehakeelest, mis omakorda annab kinnitust, kas kõne ja kehakeel on kooskõlas. (Hirsijärvi, Remes, & Sajavaara, 2005).

Siinse lõputöö andmeid koguti kvalitatiivsel meetodil. Kvalitatiivsetes uuringutes, kus tegeldakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse eritluse, kirjeldamise ja interpreteerimisega, püütakse aru saada ennem väikese arvu osalejate maailmavaatest, et teha kindlaks mingi eelnevalt püstitatud hüpoteesi paikapidavust suure valiku kaudu (Laherand, 2012, lk 20). Lõputöö autor on arvamusel, et kvalitatiivsel meetodil korjatavad andmed annavad võimaluse mõista eaka emaga kooselavaid täiskasvanud poegi kui vähe uuritud nähtust. Valimi väike arv võimaldas andmeid põhjalikumalt töödelda. Valitud uurimismeetodit sobib kasutada sel juhul, kui autorit huvitab sündmuse sisu, mitte sündmuste üldistamine ning kui soovitakse leida tähendusi, mida protsessis osalejad sellele omistavad (Laherand, 2012, lk 23).

Kvalitatiivset analüüsi iseloomustab sensitiivsus ja punktuaalsus, mis võimaldab pöörata tähelepanu sündmustele või asjaoludele, mis on harvaesinevad ja haruldased (Kalmus, Masso, & Linno, 2015).

Lõputöö eesmärgist lähtudes valis töö autor kvalitatiivse uurimismeetodi, sest see sobib käsitlema uuritavat teemat. Uurimusega ei soovita luua üldistusi täiskasvanud poegade emaga elamise kohta, pigem autor rõhub elusündmustele, mille tagajärjel on valimisse sattunud meeste elukorraldus kujunenud. Kvalitatiivse uuringu ülesehitus annab uuringus osalejatele võimaluse rääkida oma elusündmustest, nii nagu nemad mäletavad. Uuringust saadud tulemusi analüüsitakse sisuliselt, saadud andmete töötlemine ja järeldused ei ole seotud arvuliste näitajatega. Kvalitatiivse uurimuse käigus keskendutakse ühe objekti süvaanalüüsile, uuritakse toimuva sisu. Kvalitatiivse uurimuse käigus keskendutakse ühe objekti süvaanalüüsile, uuritakse toimuva sisu ja eesmärgiks on saada kogemusel põhinevat andmestikku, mis oleks terviklik ja hõlmaks kvalitatiivseid ning detaile iseloomustavaid seiku. Uurimismaterjalide kogumisel kasutatakse vaba intervjuud. Uurimuse tulemuseks areneb välja lugu, mis on näitlikustab läbi väikese valimi mingit laiemat tulemit.

1.2. Põhistatud teooria

Põhistatud teooria meetod võeti kasutusele aastal 1967, kui Barney Glaser ja Anselm Strauss tutvustasid seda oma koostatud raamatus „The Discovery of Grounded Theory“ (Corbin & Strauss, 1994, lk 273). Põhistatud teooriat ei loeta teooriaks, vaid uurimisviisiks või meetodiks, mille eesmärgiks on seadnud teooria loomine (Scott, 2009). Põhistatud teooria kaitses kvalitatiivse uurimuse positsioone ja pani aluse selle meetodi laialdasemale kasutamisele. Uurimuse eesmärgiks on arendada teooria, mis on põhinev (*grounded*) – see on võimalikult tihedalt ja vahetult uuritava ümbruskonnal põhinev. Teooria võib luua kas andmete baasil või, kui olemasolevad (põhinevad) teooriad tunduvad uurimisala jaoks kohased olevat, võib neid saadavate andmete põhjal piinlikult täpselt muuta ja viimistleda. Samuti võib uurija käsilolevasse uurimusse üle kanda mõne oma eelnevatel uurimustel põhineva teooria, eeldusel et see tundub asjakohasena – kuid teooria sobivus andmetega tuleb kindlaks teha. Seda meetodit on peetud sobivaks kitsaste vastastikuliste gruppide uurimisel, selgitamiseks välja probleeme. (Corbin & Strauss, 1994, lk 274-276)

Põhistatud teooriat arendas edasi Kathy Charmaz, tema tutvustas konstruktivistlikku põhistatud teooriat, kus luuakse tõlgendus uuritava teema kohta, aga mitte selle konkreetne ja täpne vastus (Charmaz, 2006, lk 2).

Põhistatud teooria on siinse töö uurimismeetodiks valitud seetõttu, et selle lähenemise puhul luuakse teooria uurimistöö käigus. Eraldi võrreldakse tulemusi olemasolevate teooriatega, see omakorda annab võimaluse uue teooria või tõlgenduste loomiseks, seda sel juhul, kui olemasolevad teooriad ei paku ammendavat seletust. Intervjuu tekstide käsitlemisel toetutakse üldjoontes põhistatud teooria konstruktivistlikule suunale. Selle lähenemise puhul ei otsita ainsat, kõikehaaravat ja kehtvat tõe, vaid lähtutakse inimese tegelikkusest. Uurimise eesmärgiks on arendada teooria, mis põhineb võimalikult tihedalt ja vahetult uuritava ümbruskonnal. Algoritmiline lähenemine on põhistatud teooriale kõige iseloomulik. Etteantud on uurimise etapid ning ranged juhtnöörid uurimuse tegevuse läbiviimiseks. Nendeks tegevusteks on andmete kogumine, andmete kategoriseerimine, märkmete (memode) kirjutamine, teoreetilise valimi moodustamine ja formaalse teooria või hüpoteesi loomine. (Scott, 2009)

Igas tegevuses on veel omakorda kirjas, kuidas antud tegevust teostada. Nii tulebki andmete kogumisel kasutada mittestruktureeritud instrumenti ehk tuleb hoiduda olemasolevatest teooriatest. Andmete kategoriseerimisel selgub korduv teema, mis aitab suunata edasist andmete kogumist. Märkmete kirjutamine on vaheetapp kodeerimise ja lõpp-analüüsi vahel. See aitab näha seoseid

erinevate koodide vahel ning väldib andmetesse uppumist ja hoiab analüüsi fookuseeritult (Strömpl & Lepik, 2014).

Teoreetilise valimi moodustamisel täpsustatakse kategooriaid ja kujundatakse teoreetilist konstruktsiooni. Peale andmete võrdlemist ja erinevate kategooriate loomist vajatakse täiendavaid andmeid, et saada veel selgemat pilti: millal, kuidas, mis tingimustel, mis kontekstis ja mis ulatuses on antud kategooriad olulised. Formaalse teooria loomisel kirjutatakse varasemalt kogutud andmed laiemalt ümber neid analüüsides. Kõiki neid etappe tehes tuleb samal ajal kasutada pidevat võrdlusmeetodit ja teooria arendamist. (Scott, 2009)

Teoreetilise idee otsimisega selgitatakse kirjeldusi ja saadud teadmisi võrreldakse kodeerimisprotsessis varasema teadmisega. Teoreetilist nägemust jätkatakse seni, kuni tuleb ideesse uusi sündmusi, kui uusi sündmuseid juurde ei tule, tekibki teoreetiline küllastumine. Kogu uurimisprotsess on siiski väikese valimi põhjal ja saadud tulemused üldistatakse. (Corbin & Strauss, 1994) Põhistatud teooria reeglits võib pidada – pane tähele kõike, sest info kogumisel mängib rolli iga väiksemgi detail (Scott, 2009).

1.2.1. Põhistatud teooria positiivsed ja negatiivsed küljed

McDonald Milliken ja Rita Schreiber toovad oma artiklis „Põhistatud teooria ja sümboolse interaktsionismi vahelise seose uurimine“ välja teooria positiivsed ja negatiivsed omadused (Milliken & Schreiber, 2012).

Põhistatud teooria kasutamise positiivne külg:

- Uurimusmeetodina sobib põhistatud teooria eriti hästi selliste sotsiaalsete protsesside uurimiseks, mida on eelnevalt vähe uuritud või kus varasemad uurimused ei paku ammendavat seletust.
- Põhistatud teooria kasutamine aitab paremini kindlaks teha, mis tegelikult juhtus.
- Põhistatud teooria on paindlik, mistõttu on võimalik seda kasutada erinevate nähtuste uurimisel.
- Põhistatud teooriat saab muuta, kui uuritava teema tingimused või tegevus muutub.

Teooriast tulenevad raskused:

- Põhistatud teooria kohaselt kogutakse suur kogus andmeid, tekib üleküllus ja uurijal on sellega raske toime tulla.
- Kuna põhistatud teoorias on palju sisukaid andmeid, siis kogu seda andmemahutu ei osata ära kasutada. (Milliken & Schreiber, 2012)

1.3. Andmete kogumismeetod

Kvalitatiivse uurimuse andmete kogumise meetodiks on intervjuu. Intervjuu annab infot selle kohta, mida teine inimene mõtleb, oluline on eelnevalt koostada kava ja tutvuda põhjalikult intervjuueeritavaga. Samas vaadeldakse vastajat, mis annab infot selle kohta, kas inimene käitub nii, nagu ta ütleb. Arvestatakse miimikaga, hääletooni ja kehakeelega. Oluline on teada ka seda, kas intervjuueeritakse naisterahvast või meesterahvast, sest kogenud küsitluste läbiviijad on toonud välja olulisi erinevusi, mida tuleb silmas pidada meeste intervjuuerimisel. (Strömpl, 2007)

Siinse töö jaoks valitud uurimismeetodiks on narratiivintervjuu ehk sündmuste esitamine toimub nende ajalises järjestuses, see on tavapärane viis reaalse olukorra kirjeldamiseks. See on lugu, millel on algus, keskpaik ja lõpp ning narratiivintervjuu on üheks lugude kogumise viisiks. Lugude kogumise olulisteks osadeks on püstitatud põhiküsimus, sisesed ja välised küsimused. Intervjuueeritavale, kes on alustanud oma loo rääkimist, ei tohi intervjuueeriya vahele segada ja võimalusel ei katkesta jutuvoolu, lubatud on vaid huvi näitavad väljendid (Laherand, 2008).

Põhiküsimuse sõnastus peab olema võimalikult lai, et vastajal ei tekiks mingeid takistusi rääkimisel, samas ei tohi uurija omapoolselt rääkijat suunata, teema määratlus peaks enne vestlust paigas olema, et ei tekiks laialivalgumist (Laherand, 2012, lk 212).

1.3.1. Intervjuu läbiviimine

Käesolevas töös kasutatakse eaka emaga kooselavate täiskasvanud poegade lugusid nende elukaarest ja isiklike, emotsionaalsete kogemuste kogumiseks narratiivintervjuu meetodit.

Kvalitatiivse intervjuu läbiviimisel on esimeseks sammuks intervjuueeritavate valik. Valim, mida kasutatakse, on eesmärgile ja seatud kriteeriumitele vastav. Oluliseks peetakse intervjuu planeerimisel valida sobiv intervjuu liik ja viis, kuidas seda läbi viia. Ka peetakse oluliseks seda, et intervjuu läbiviimine peab olema seotud intervjuueeriya tõekspidamisega. (Virkus, 2016)

Intervjuu läbiviimiseks on erinevaid viise: telefoni- ja e-intervjuu, struktureeritud, poolstruktureeritud ja struktureerimata intervjuu, rühmaintervjuu (Õunapuu, 2014, lk 170).

Intervjuu ettevalmistamiseks tuleb koostada kava, mille käigus on võimalik läbi mõelda, millistele küsimustele soovitakse vastust saada. Plokkide kaupa koostatud intervjuud aitavad uurimisküsimustele paremini vastuseid leida. Küsimuste sobivuse kontrollimiseks viiakse läbi prooviintervjuu, mille käigus testitakse küsimuste arusaadavust ning kas saadud vastused aitavad saada püstitatud uurimisküsimustele vastused, samas saab esimese intervjuu käigus kontrollida aega,

mis kulub intervjuerimisele, ja annab võimaluse testida salvestamistehnikat. Intervjueritav peab andma loa intervjuu läbi viimiseks ja diktofoni kasutamiseks, tuleb leppida kokku talle sobiv aeg ja koht. Intervjueritavale tuleb kinnitada konfidentsiaalsust ja anda lühike informatsioon uurimuse kohta. Intervjueritavale tuleb selgitada, miks konkreetne intervjueritav valiti ja miks tema arvamus on oluline ning kuidas kasutatakse intervjuu analüüsi tulemusi. (Virkus, 2016)

Salvestamiseks ja märkmete tegemiseks on vaja luba intervjueritavalt. Vajadusel on andmete töötlemiseks vaja allkirjastada informeeritud isiku nõusoleku leht, kus intervjueritav kinnitab, et teab uuringu eesmärgi ja on vabatahtlikult nõus osalema (Isikuandmete kaitse seadus, 2019).

Intervjueritaval on alati õigus intervjuu katkestada. Õnnestunud intervjuu saladus peitub selgete ja arusaadavate küsimuste esitamises ja intervjuerija kuulamisoskuses. Oma hoiakuga ei tohi intervjuerija kuidagi vastajat mõjutada. Intervjuu pikkus on optimaalselt üks tund, aga see võib varieeruda. Oluline, et küsija saab uurimisküsimustele vastused ja vastaja ei tunne ennast kuidagi häiritult. (Virkus, 2016)

Peale intervjuud on hea kirja panna intervjuu ajal tekkinud tähelepanekud, vastaja miimika, reaktsioon küsimustele, koha kirjeldus. Tähelepanekud aitavad vastuseid paremini tõlgendada ja neist aru saada.

1.3.2. Kuidas intervjuerida meest

Uurimismeetodeid käsitlevas kirjanduses pööratakse olulist tähelepanu iseärasustele, mida tuleb silmas pidada, intervjuerides mehi. Järgnevalt esitatakse lühikokkuvõtte mõningatest eripäradest, mis iseloomustavad meeste intervjuerimist. Nimelt Strömpli väitel konstrueerivad meesintervjueritavad oma maskuliinsust intervjuu käigus (Strömpl, 2007).

Mees soovib olla võimupositsioonil ja hoida sündmusi oma kontrolli all, sellest tulenevalt on oluline intervjuu põhjalikult ette valmistada. Enne intervjuud peab intervjueritavale põhjalikult selgitama kõiki uurimusega seotud üksikasju, et ei tekiks vääriti mõistmist vestluse käigus. Samas ei tohi intervjuerija kaotada intervjuerija positsiooni ja peab jääma küsijaks pooleks intervjuu lõpuni, mis sageli on raske, sest mehed püüavad ebameeldivatest teemadest kõrvale hiilida, suunates küsimused küsijale tagasi. Mehel võib lasta valida koht, kus ta soovib, et intervjuu läbi viiakse, sest meesintervjueritav peab ennast tundma mugavalt. Mehe rolliga käivad kaasas teatud hoiakud, mis muudab nad skeptiliseks. Mees jälgib intervjuu käiku hoolega, et hoiduda küsimustest, mis võivad riivata tema maskuliinsust. Hirmude maandamiseks on hea kohe intervjuu alguses põhjalikult tutvustada teemat, lubada küsida täpsustavaid küsimusi ning mainida, et kui esineb mõni ebameeldiv

küsimus, millele ei soovita vastata, siis on selleks täielik õigus ja seda aktsepteeritakse. Samas tuleb rõhutada vastaja olulisust uurimise seisukohalt ja tõsta esile uuritavat kui eksperti, kes valdab teemat ning tema kaasabile teema uurimisele. Meestele üldjuhul meeldib tunda ennast olulistena ja tähtsatena. (Strömpl, 2007, lk 29)

Lähtuvalt siinse töö teemast ja probleemist tuleb uurimuse jaoks käsitleda just meeste lugusid. Eelnevalt tõi siinse töö autor välja, kuidas intervjuuerida meest, sest see ei ole nii lihtne kui naiste rääkima saamine. Naised ei ole pooltki nii umbusklikud kui mehed. Kui paluda mehel jutustada veidigi oma elust, siis on temalt võimalik saada vaid paar lauset. Täpsustavaid küsimusi esitades võib mees päris lukku minna ja keelduda vastamast. Tuleb olla kaval ja püüda püstitada intervjuu nii, et mees tunneb end ise olukorda juhtivat, aga intervjueeritav saab olulised vastused kätte.

2. VALIM JA KODEERIMINE

Lõputöö ülesandeks on eaka emaga kooselavate täiskasvanud poegade elukaare uurimine läbi kvalitatiivse uurimuse ja analüüsi, kasutades põhistatud teooria meetodit, et läbi narratiivse intervjuu analüüsida nende arengut lapsepõlvest alates. Emaga kooselavatel poegadele on ühiskonna poolt pandud negatiivne kuvand, sest sellise elukorraldusega mehi peetakse saamatuteks, otsustusvõimetuteks, sõltuvateks, laiskadeks memmepoegadeks jne. Sage on olukord, kus perekond koosnebki eakast emast ja tema täiskasvanud pojast, kes on ülalpeetav: ema maksab arved, ostab söögi, annab pojale taskuraha ja ostab talle riided selga. Pojal ei tekigi vajadust ise tegutsema hakata, isegi kui tal puudub ravikindlustus, sest tal pole ühtegi terviseriket, mis lubaks arstil taotleda talle töövõimetust.

Probleemiks saab ülal kirjeldatud elukorraldus siis, kui ema kui majanduslik ja vaimne tugi kaob poja kõrvalt ära ja poeg peab ootamatult ise hakkama saama. Riik maksab küll toetusi, aga toetused on väikesed ja ainult toetavad hakkama saamist, ülejäänu peab mees ise tegema, kuid alati ei ole kõik nii lihtne. Kuna emaga koos elavate poegade probleemid on päevakorras nende kõrge vaesusriski pärast, siis uurimusega loodab uurija leida midagi, mis aitab ühiskonna arvamust natukenegi muuta. Praeguses ühiskonnas on kodust eraldi kolimise vanus tõusnud 30 eluaastani (Noorte pereuuring, 2020, lk 16)

Kuna siinse uurimistöö teema on tundlik ja eeldab inimese väga isiklike andmete uurimist, siis valimi vormiks võttis uurija mugavusvalimi.

Mugavusvalimisse toimub osalejate valimine uurijale kergesti kättesaadavalt, sõltuvalt uuritavast sihtgrupist kas siis pereliikmete, töökaaslaste, tuttavate jne hulgast. Valimi moodustamisel lähtutaksegi lihtsasti kättesaadavusest, leitavusest ja koostöövalmiduse põhimõttest. (Õunapuu, 2012)

Siinse uurimistöö valimisse on võetud mehed vanuses 50-61 eluaastat, kes elavad koos oma emaga. Neist kaks meest on uurijale varasemast tuttavad, teised intervjueeritavad on teada töökoha kaudu.

Eelmises peatükis tõi uurija välja, kuidas läbi viia intervjuud ja mida peab tähele panema, et intervjuu õnnestuks. Uurimismeetodeid käsitlevas kirjanduses pööratakse olulist tähelepanu iseärasustele, mida tuleb silmas pidada intervjuerides mehi. Autori ülesandeks on uurida emaga koos elavate poegade elukaare sündmusi, majanduslikku toimetulekut ja kuidas nad ise hindavad oma rolli perekonnas. Järgnevalt kirjeldan lähemalt valimi moodustamise käiku.

2.1. Valimi moodustamine

Valimi moodustamisel võeti aluseks teoreetilise valimi põhimõttest tulenev mugavuse kriteerium (Laherand, 2012, lk 71). See tähendab, et valim moodustus inimestest, kelle elukorraldus sobib eelpool mainitud kriteeriumitega ja keda on kõige lihtsam leida.

Intervjuud viidi läbi 9 mehega, aga siinse uurimistöö valimi moodustavad 7 meest vanuses 50-62 aastat, kes elavad emaga koos maal talumajas. Kaks valimist välja jäänud mehed ei saanud enam täpsustavatele küsimustele vastata, sest üks viibib kinnipidamisasutuses ja teine suri. Valimi moodustamisel lähtus uurija siinse töö probleemist, et täisealised pojad elavad koos oma eaka emaga. Kuna nende igakuised väljaminekud on seoses maal elamisega suhteliselt väikesed (peamine kulu elekter ja olmejäätmekäsitlus), ei kvalifitseeru nad toimetulekutoetusele, kuid on tugevalt sõltuvuses oma ema eluspüümisest.

Kuna uuritav teema on väga isiklik ja ühiskonnas negatiivse märgistusega, siis selleks et intervjuueeritavaid kaitsta ning samas saada kätte neilt uurimiseks vajalik materjal, on äärmiselt vajalik konfidentsiaalsuse tagamine ja selle kinnitamine intervjuueeritavale. Kõik osalejad on anonüümsuse tagamiseks esindatud varjunimedega, märgitud on vanus, perekonnaseis, kuusissetulek. Kuusissetuleku esitamist on uurija pidanud oluliseks, et tõsta esile vaesusrisi tõenäosust.

Meestega võeti ühendust telefoni teel, selgitati uurimuse põhjust ja lepitati kokku kohtumine. Arvestades hetkel kehtivat piirangut seoses koroonaviiruse levikuga seotud eriolukorraga Eestis, siis kohtumisega oli nõus 3 meest, kellega kohtuti nende kodu juures. Üks oli nõus vestlema toas, kasutades vastavalt uurimise ajahetke olukorrale nõuetekohaselt maske. Kahega räägiti õues. Neli intervjuud viidi läbi telefoni teel, kuna nad ei soovitud silmast silma kohtuda, põhjuseks koroonaviiruse levik. Järgnevas tabelis on toodud meeste muudetud nimed, vanus, perekonnaseis, kuusissetulek.

Tabel 1 Intervjuueeritavate üldine iseloomustus (nimed muudetud)

Nimi	Vanus	Perekonnaseis	Kuusissetulek
Mikk	62	Lahutatud	0
Uku	52	Vallaline	200
Mati	50	Vallaline	0
Eldur	51	Vallaline	0
Toomas	51	Vallaline	300
Ants	60	Vallaline	240
Nikolai	57	Vallaline	100

2.2. Andmete kogumine

Kvalitatiivse uurimuse fenomenoloogiline uuring annab siinses töös võimaluse vaadelda heitunud meeste kujunemistausta, lähtudes igast üksikust juhust. See võimaldab süveneda uuritava objekti kogemuslikku maailma, kajastada seda läbi tema mälupiltide ja sõnastuse. Fenomenoloogilise uurimuse parimaks vahendiks on intervjuu. Intervjuud läbi viies on põhistatud teooria puhul ja eriti meeste puhul oluline hoolikalt ette valmistada, viia ka intervjuueeritav kurssi toimuvaga ning samas jälgida, et intervjuueeritavat ei mõjutataks. Intervjuu käigus on oluline jälgida ka muid nüansse lisaks sõnadele.

Intervjuud läbi viies on oluline jälgida, kuidas vastaja reageerib küsimusele ja kas kehakeel ning vastus on kooskõlas (Strömpl, 2007). Uurija ei toonud asjata välja teemat, kuidas intervjuuerida meest, sest infot meestelt kätte saada on keerulisem kui naistelt. Mehed ei ole nii alati vastama küsimustele, mis on nendele ebamugavad või seavad kahtluse alla mehelikkuse. Selleks et tagada intervjuueeritavatele meestele mugav keskkond, mis soosiks vabamat vestlust ning seega saada võimalikult mitmekesine ja detailne materjal, viiakse intervjuu läbi kohas, mille vastaja ise valib. Üldjuhul toimub intervjuu telefoni teel või meeste koduhoovis, sest tuleb ka arvestada riigis kehtestatud eriolukorda seoses koroonaviiruse levikuga. Ka küsitaja rollis olla on eriolukorda arvestades keeruline, sest pole lihtne tunduda tõetruu, kui nägu on kaetud maskiga ja ainult silmad paistavad. Samas on just põhistatud teooria puhul oluline, et kontakt intervjuueeritavaga oleks usalduslik ja vahetu.

Intervjuude kestused on erinevad. Valimisse kriteeriumitele vastavaid mehi leida ei ole väga keeruline, omaette katsumus on saada nad nõusse oma elust rääkima. Kõik valimisse võetud mehed ei ole nõus uurijaga vestlema, kahel juhul saadakse eitav vastus ja ühe juhul peab uurija läbima pika riskiküsitluse, enne kui mees soostub intervjuuks. Uurija peab põhjalikult selgitama, miks intervjuueeritav on valimis, mis kasu küsija sellest saab ja mis kasu küsitletav sellest saab. Igale intervjuueeritavale kinnitatakse tema anonüümsust ja konfidentsiaalsust. Põhjendatakse diktofoni kasutamise vajalikkust, kuna intervjuud tuleb salvestada helikandjale, et hiljem saaks andmeid töödelda. Kinnitatakse, et andmeid töödeldakse nii, et isikut ei ole võimalik tuvastada ja tema privaatsus on kaitstud. (Isikuandmete kaitse seadus, 2019)

Kuna uuritava probleemiga seotud mehed ei ole oma igapäevaelus sotsiaalsed, siis siinse töö jaoks valimis olevad mehed ei olnud väga jutukad. Intervjuude läbiviimise ajal ei ole probleemiks mitte vahelesegamine, vaid pigem vajadus mehi rääkima õhutada. Vastused on lühikesed ja pigem üldsõnalised. Esimeseks intervjuueeritavaks on võetud uurijale tuttav inimene, kes küll ka kahtles

vastamises, aga otsustas siiski uurijale abiks olla. Temalt saadud vastused on veidi pikemad kui teistel vastanutel. Prooviintervjuu läks uurijal lodusalt ja ei tekkinud hirmu edaspidiste intervjuude ees, aga mida võõram inimene, seda lühemad ja üldisemad tulid ka vastused. Uurija sai aru, et on endale püstitanud tõeliselt suure väljakutse. Kui vastused on nii vähese informatsiooniga, kas siis saab tulla arvestatavat tulemust. Kas üldse on võimalik analüüsida? Põhistatud teooria meetod konstrueeritud meetod annab võimaluse uurida erineva mahuga andmete mahtu, siis sellele teadmisele tuginedes jätkas uurija andmete analüüsiga.

2.3. Andmete töötlemine

Nagu eelnevalt mainitud, siis intervjuude salvestamine helisalvestisele kooskõlastati eelnevalt intervjuueeritavatega. Salvestistelt kirjutati intervjuud sõna-sõnalt välja MS Word dokumentideks, kirjutise juurde tehti ka märkmeid vastaja miimika ja meeleolu kohta, sest sageli aitab miimika tõese vastuseni paremini jõuda kui sõnad. Enim sai miimikat, kehahoiakut, kõnet jälgida otsekontaktis. Telefoniintervjuus oli kehakeele jälgimine võimatu, aga hääletooni ja -muutust jälgides sai infot, kuidas vastaja ennast tunneb. Peale väljakirjutamist kustutati diktofonist salvestused. Intervjuude väljakirjutamine võttis aega sõltuvalt intervjuu pikkusest 3-4 tundi.

Intervjuusid luges uurija läbi mitmeid ja mitmeid kordi, et leida esimesed kategooriad ja võimalikud vajalikud täpsustuskohad. Tõesti, mitmes intervjuus jäi kõlama leina teema, mis oli algselt üsna üldsõnaliselt mainitud. Intervjuueeritavatega oli kokkulepe, et kui tekib lisaküsimusi, siis võib helistada ja juurde küsida. Nii tuligi täpsustada leina teemat: kas ja kui palju said mehed abi, kui suri nende lähedane inimene.

Vastustest kirjutati välja MS Exceli tabelisse kõik märksõnad, analüüsimiseks ei kasutatud analüüsitarkvara, vaid analüüs viidi läbi käsitsi. Tõepoolest, läbi põhistatud teooria uurimuse tegemine on nagu lumepalli kasvatamine, sest uurimuse alguses ei tea, millise tulemuseni välja jõutakse, ja enne kui pole saadud tulemust lahti kirjutada, ei ole mõtet asjakohast kirjandust otsida ega seda andmetega kõrvutada, sest lõppanalüüs annab põhja, mida saab kirjandusega toetama hakata.

2.4. Kodeerimise põhimõtted

Kodeerimine on andmetele tähenduste andmise protsess. Põhistatud teoorias tähendab kodeerimine koodide leidmist andmete uurimise käigus. Kodeerimine toimub etappide kaupa. Esialgses kodeerimises genereerib uurija andmetest võimalikult palju välja arutluste põhjal. Fookustatud kodeerimise korral järgib uurija valitud koodide komplekti kogu andmestiku ja uuringu jooksul. See nõuab otsuseid selle kohta, millised algkoodid on kõige levinumad või olulisemad ja mis panustavad analüüsi kõige rohkem. Teoreetilise kodeerimise korral täpsustab uurija teoorias lõplikke kategooriaid ja seob neid omavahel. (Evans & Blinhorn, 2011)

Teoreetilise kodeerimise eesmärk on luua põhistatud teooriat ja see põhineb tekstiga töötamisel. Enne kodeerima hakkamist tuleb intervjuud kirjutada sõna-sõnalt välja. Mitmeid kordi tuleb läbi lugeda ja välja kirjutada olulised tunduvad sõnad ning kohad, kus vastajal oli rõhuasetus. (Strömpl & Lepik, 2014)

Kodeerimise juures, kui intervjuude lugemise protsess oli läbitud, kandis uurija avatud kodeerimisviisi kasutades tabelisse kõik sõnad, mis võisid vähegi midagi tähendada.

2.4.1. Kodeerimise viisid

Tekstiga töötamisel eristatakse kolme viisi: avatud kodeerimine, telgkodeerimine ja valikuline kodeerimine. Järgnevalt tuuakse välja kodeerimisviiside selgitus, mis aitab mõtestada läbitud protsessi.

Avatud kodeerimine on põhjalik töö tekstiga, kus uurija kodeerib kõik saadud andmed igal võimalikul viisil. Nii tekib palju erinevaid sõnu/mõisteid, mis ei sobi tekkiva teooriaga. Sobivad mõisted tuleb sorteerida ebaolulistest, kui seda ei tee, siis selles segaduses võib teooria püstitamine olla raske. Avatud kodeerimismeetodi juures tuleb keskenduda esilekerkivatele mõistetele. Kui avatud kodeerimismeetod ei toimi, siis saab üle minna valikulisele kodeerimisele. Avatud kodeerimine on põhjalik analüüs, kus tuuakse esile peamised mõisted, nii nagu nad analüüsis esile kerkivad, selle tulemusena moodustub koodide ja kategooriate süsteem ning memod, millele tuginedes on edasi võimalik määratleda omadusi ja dimensioone. (Glaser, 2016)

Erinevate kodeerimisviiside vahel võib vajadusel liikuda ja neid saab analüüsi käigus sobitada. Kodeerimise eesmärgiks on leida sõnumite tähendusi, teemasid, rõhuasetusi. (Virkus, 2016)

Telgkodeerimise protsessiga edasi minnes valitakse välja need avatud kodeerimisel tekkinud kategooriad, mis tunduvad edasise tööprotsessi jaoks kõige tulemuslikumad. Neid kategooriaid kontrollitakse tekstile ja andmetele tuginedes üha uuesti ja uuesti.

Viimaseks protsessiks on valikuline kodeerimine, kus vaatluse alla võetakse juhtum tervikuna ja hakatakse seda iseloomustada peamise mõtte või põhisisu kaudu. Analüüsi eesmärk on leida koodide mustreid vaadelda nende avaldumist ning selle kaudu jõuda kindla teooriani (Laherand, 2008).

Kodeerimine on andmetele tähenduse andmise protsess, kus koodide loomine toimub andmete uurimise käigus. Induktiivne käsitusviis võimaldab märgata neid vastajatele olulisi teemasid, millele varasem teooria ei ole keskendunud.

Esmalt kodeeriti iga intervjuu avatud kodeerimise meetodil. Avatud kodeerimise käigus töötatakse tekstid üksipulgi läbi, eesmärgiks on mõista looautori mõttemaailma ja uskumusi, siis omakorda eristatakse kogu tekst rida-realt koodideks (Kalmus, Masso, & Linno, 2015).

Uurimistöö alguses kasutab autor esmast kodeerimist, kus intervjuude läbilugemisel kerkib esile kategooriad, mis liigenduvad narratiivi läbi elukaare mitmeks osaks. Samas kerkis esile teema, mis tundub analüüsis oluline, aga mehed intervjuudes räägivad sellest vähe. Autor küsitleb mehi, et saada vastused olulisena tunduval teemal.

Avatud kodeerimisel tuuakse välja vastustest esile kerkinud koodid ja seoseid. Peale põhjalikku avatud kodeerimist liigub autor edasi valitud kodeerimisele, kus omakorda analüüsitakse esile kerkinud kategooriaid olemasolevate teooriatega ning analüüsi käigus luua teooria või tõdemus.

Tabel 2 Avatud kodeerimise näide

Koodid	Intervjuu vastus
Vanaisa Vanaisa surm, lein, emaga kahekesi. lapse lein, emaga	Naabrilapsi ei olnud ja nii me vanaisaga kahekesi siin toimetasime, kui ema tööl oli. Vanaisa suri, kui olin 9-aastane. Jäime emaga kahekesi. Käisin ka tädi juures ja seal oli ka tore. Nii ma siin siis jooksin

Eelnevas peatükis selgitas autor põgusalt teooriat ja selle kasutamise etappe kuni kodeerimiseni välja. Järgmises peatükis tuleb juttu sellest osast, kuidas toimus praktiline teekond, alustades probleemse koha leidmisest kuni analüüsist saadud tulemuseni.

3. ANALÜÜSI LÄBIVIIMINE

Selles peatükis kajastatakse uuringu tulemusi, mida kõrvutatakse olemasolevate teooriatega. Analüüsis ei tõstata töö autor esile ühtegi kindlat kategooriat, vaid lähtub sellest, et eaka emaga kooselavate täiskasvanud poegade elukaares on iga etapp oluline. Saadud koodide alusel analüüsitakse täisealiste poegade arengut lapsepõlvest kuni käesoleva eluperioodini. Käsitletakse lapsepõlve, kooliaega, täisealiseks saamise perioodi, tööelu, majanduslikku kindlustatust, suhted vastassugupoolega. Saadud tulemuste analüüsi näitlikustatakse peatükis läbivalt põimituna intervjuude vastustega.

3.1. Lapsepõlv ja perekond

Inimese elu algab lapsepõlves (Paloheimo, 2002, lk 27). Siia ilma sündides, loovad vanemad oma lapsele vundamendi edaspidises elus hakkama saamiseks. Lapse arengus on tähtsal kohal kasvukeskkond, ennekõike perekond, kes on tema isiksuse kujundaja (Niiberg, 2010, lk 26).

Vanemate rolli lapse arengus on kokku võtnud Eric Berne oma 1964. a. ilmunud raamatus “Mängud, mida inimesed mängivad” (eesti keeles ilmus esimest korda pealkirja „Suhtlemismängud: mängud ja manipulatsioonid inimsuhetes“ all alles 2001.a.). (Berne, 2015)

Raamatus esitas Berne väga olulise idee. Ta uskus, et lapsed on sündinud printsideks ja printsessideks, st lasteks, kellel on kõrge enesehinnang. Kuid ta väitis ka, et mitmed vanemad muudavad oma lapsed konnadeks, see tähendab lasteks, kes kannatavad madala enesehinnangu all. (Berne, 2015) Olulisel kohal on Berne'i teoorias aga see, et iseenda ja teiste tajumine võib olla vildakas tänu valulikele või kahjulikele lapsepõlvekogemustele ning meie tõlgendustele nende kogemuste kohta. Teoorias rõhutatakse asjaolu, et isiksus kujuneb välja 7-ndaks eluaastaks. Sinnani kogetu võtab inimene aga ellu kaasa, luues nende kogemuste baasil mitmesuguseid filtreid, läbi mille ta reaalselt maailma kogeb. Kuid nendel filtritel ei ole mingit pistmist maailmaga siin ja praegu, vaid need on pärit minevikust. (Berne, 2015)

3.1.1. Lapsepõlve iseloomustamine

Vanemad soovivad, et nende lapsed oleksid õnnelikud ja kaitstud. Argipäeva ühtehoidmisest kasvab välja igapäevane usaldus, kus usalduse võitmiseks peavad vanemad olema kättesaadavad nii füüsiliselt kui ka psüühiliselt. (Hansson & Oscarsson, 2006)

Üldhinnangu oma lapsepõlvele andsid 3 meest, nendest kaks ei tahtnud sellest ka rääkida. Küsimusele Räägi mulle oma lapsepõlvest ? olid järgmised vastused:

Uku52: *Mis ma sellest ikka räägin. (naerab närviliselt)*

Mati50: *Sellest ei taha ma rääkida. Midagi head seal ei olnud.*

Eldur51: *Lapsepõlv nagu lapsepõlv ikka.*

Antud näidetes on näha meeste kidakeelsus, vastused on põiklevad ja lühikesed.

Kõik vastanud rääkisid sellest, kui pidid päris pisikesest alates ise hakkama saama, sest ema või mõlemad vanemad olid pidevalt tööl. Ühel mehel oli lapsepõlves kõrval vanaisa, kes enam tööl ei käinud ja sai pühendada aega poisi kasvatamisele, aga ülejäänud kuus meest olid kas õdede-vendadega, kes olid ka pisikesed või siis päris üksi. Võrreldes vastanute kodu kui psühholoogilist fenomeni, siis meestel oli lapseas olemas kodu kui füüsiline keskkond, mis pakkus varju, sooja, turvatunnet.

20. sajandil oli tavapärane, et kolm põlve elas samas talus. Vanemad said tööl käia ja vanavanemad hoidsid lapsi. Osadel valimisse kuulunud meestel ei olnud vanavanematest hoidjaid ja kasvasid õevannaga koos. Intervjueeritavad vastasid oma lapsepõlve meenutades järgmisel: viiel vastanuist oli kõik hästi, kaks oli lapsepõlve meenutades väga põiklevad.

Teised kirjeldasid nende lapsepõlve olulisi inimesi, eelkõige toodi välja vennad ja õed, vaid Mikk62 oli üksik laps.

Mikk62: *Elasin koos ema ja vanaisaga. Isa meiega koos ei elanud. Olen vallaslaps nagu nüüd nimetatakse. (ohkab ja naerab irooniliselt) Ema käis tööl ja nii ma siin vanaisaga jooksin.*

Uku52: *Ema ja isa olid kogu aeg tööl. Ema sohvoosi põllul ja isa traktorist. Mina kasvasin vanavanaemaga. Külas väga käia ei tohtinud ja lastega koos mängida ei saanud. Nii ma siin oma õega kahekesi toimetasime.*

Toomas51: (Telefoni kõne) *Sündisin maal. Siin samas talus kus praegugi elan koos emaga.(ohkab) Vend oli minust aasta vanem. Lapsena mängisime kodutalus. Vanaema hoidis meid, vanemad käisid tööl. Lapsena ei mäleta et oleks igav olnud, enamus päevadest veetsime õues. Vanemad olid tööl. (räägib ühe joruna, emotsioonitu)*

Nikolai57: *Sündisin Peipsi ääres, kaluriperre. Isa oli kalur ja ema sibulakasvataja. Meie peres oli veel vend ja õde, nemad olid minust vanemad.*

Ants60: (osalise töövõimega. Rahulik mees. Telefoni vestlus. Räägib vähe.) *Elasime maal, mul on veel 2 venda. Lapsepõlv nagu ikka.*

Enamik intervjueeritavatest rõhutasid seda, et vanemad käisid tööl või olid kogu aeg tööl. Seitsme intervjueeritava lapsepõlve osa analüüsis kerkis esile 1970. aastate elukorraldus, kus suur rõhk oli sohvoosis-kolhoosis töölkäimisel ja lastekasvatamine oli pigem tagaplaanil.

Uurides ajaloost ajavahemikku 1960-1970, millal mehed sündisid, oli riigikord selline, kus peale lapse sündi võis ema jääda lapsega aastaks koju, nii et garanteeriti küll töökoht, aga mingit sissetulekut ei olnud. Nii olid sunnitud emad hiljemalt kolm kuud peale sünnitust asuma tööle, et oleks sissetulek. Hea oli, kui vanavanemad said jääda lapsi vaatama. (ENSV Teataja nr 4, 1945) Aga ka selle kohta räägitakse, et kui tahtsid loomi pidada, siis heina ja põllusaaduste eest pidi tegema poole kogusest sovhoosile ja poole omale, kus siis peale palgatööd tuli minna tööle, et toita ära oma talu. (ENSV Teataja nr 5, 1950) Autor toob välja selle fakti sellespärast, et näidata olukorda, kus elukaare alguses võis puududa valimil arenguks ja usalduse tekkimiseks vajalik hoolitsus.

Järgnevalt tuuakse välja meeste vastustest esile kerkinud intervjuude analüüs lapsepõlve ja koolieelse aja kohta. Kodu kui keskkonda mehed oma vastustes ei kirjelda.

3.1.2. Peresisised suhted

Lapse hea elukeskkond on kodu ja perekond, mis moodustavad lapse arenemiseks soodsa sotsiaalse keskkonna. Rääkides meestega perekonnast ja peresuhetest, selgus, et nad mäletavad oma peresuhteid headena. Täisväärtuslikuks arenguks on oluline perekonna aspekt ja suur roll päritolu perekonna tähtsusel. Peresisene õhkkond on lapse arengu kujundajaks, kus laps omandab hoiakud, mõtteviisi, käitumismustrid, suhtumised ja väärtushinnangud. Lapsepõlves saadud perekondlikud mõjutused saadavad inimest terve elu ja neist on raske vabaneda.

Esmalt toob uurija välja mis on perekond, millised on perekonna mudelid ja kuidas teoreetikud hindavad perekonna olulisust lapse kujunemisel.

Perekonda kui mõistet peetakse stereotüüpselt kahe vanema ja kahe lapsega inimeste kogumiks. Tegelikkuses saab ja võib perekonna mõistet tõlgendada erinevalt. Ühiskonna muutumisega on esile kerkinud vaidlused, mida või keda võib tõlgendada perekonnana. (Jõgi, 2016)

Perekondi võib liigitada järgnevalt:

- Tuumperekond – sinna kuuluvad ema, isa ja lapsed.
- Üksikvanema perekonda loetakse ka tuumperekonnaks, kuhu kuulub vaid üks vanem. Lapse arengut arvestades ei ole selline perekonna mudel nii soodne kui täielik tuumperekond, sest lapsel on vähe võimalusi erinevate soo- ja vanemarollide kogemiseks ja omandamiseks. Teadlik ema või isa suudavad siiski anda oma lapsele eluks hea ettevalmistuse.

- Laiendatud perekond – tuumperekond, kus elavad lisaks vanematele ja lastele ka vanavanemad või teised sugulased. Selline perekond annab lapsele võimaluse kogeda erinevaid täiskasvanuks olemise rolle ning loob tugevama sideme vanemate inimestega.
- Päritoluperekond – pere, kus täiskasvanu sündis ja kasvas.
- Lahutav perekond – lagunev tuumperekond. Sellises peres on esineb palju pingeid, mis võivad kahjustada nii lapsi kui ka täiskasvanuid.
- Kärgpered – korduvatel kooseludel põimunud koosseisudega pered (sinu-minu-meie lapsed). (Lilleoja & Konno, 2011)

Intervjueeritavatest oli lapsepõlves, vanuses 1-9-aastat, 4 mehel tuumperekond. Olemas oli nii ema kui ka isa. Kahel vastanuist oli laiendatud perekond, kus elati koos lisaks vanematele ka vanavanematega ja ühel vastanul oli üksikvanemaga perekond, kasvas ainult ema, nende juures elas ka vanaisa, mis omakorda lubab tõlgendada ka laiendatud perekonna mudeliks.

Lapsevanemate ülesanne on läbi materiaalse ja emotsionaalse turvatunde tagada, et lastest saaks areneda ning kasvada ühiskonna täisväärtuslikud liikmed. Terviklikust sotsiaalsest keskkonnast sõltub lapse mõttemaailma, hoiakute, väärtuste ja suhtumiste kujunemine. (Lilleoja & Konno, 2011)

Küsitletud meestest kõik elasid külakeskkonnas ja mängukaaslasteks olid kas oma perekonna lapsed või eakaaslastest naabrilaps. Suhtlusring oli väike ja kuna mehed kirjeldasid lapsepõlves olukorda, kus enamus ajast olid nad omapead, sest vanemad olid palgatööl ning peale seda tegid tööd kodus, siis sotsiaalset suhtlemist vanemate ja laste vahel ei olnud või oli seda vähe. Enesekindla lapse arenguks on olulised sotsiaalsed suhted nii kodus kui ka väljaspool kodu (Keltikangas-Järvinen, 1992). Valimis olevate meeste lapsepõlve analüüsides tuleb esile mitmeid märksõnu, mille võrdlemisel teooriatega, leiab mitmeid puudujääke, mis on vastuolus enesekindla ja elus hakkama saava poja kasvamisel. Oluliseks peetakse analüüsi juures seda, et saadud vastused kõrvutatakse kaasaegsete perekonna ja kasvatusmudelitega.

Perekonnas on mõlemal vanemal oluline roll lapse arengu keskkonna loomisel. Ema on lapsele esimene kontakt. Juba üsas hakkab laps tajuma ema südame lööke, ema häält, mis pakub ka peale sündi rahustavat tuttavlikku tunnet. Ema, kes on võtnud vastutuse laps siia ilma tuua, on lapse suhtes ka kaitsval positsioonil. Jälgib, kontrollib ja samas laseb teha ka vigu, et nendest õppida ja luua tugevam aluspõhi elus toimetulekuks. Emad, kes kontrollivad liigselt ja kaitsevad oma järglasi eksimuste, halva emotsiooni eest, ei lase lapsel iseseisvuda ning seovad nad tugevasti enda külge. (Niiberg, 2010) Sellest seotusest on sageli raske lahti rabeleda ja vahel isegi võimatu.

3.1.3 Meeste kasvatamise stiilid

Valimisse kuulunud meeste lapsepõlv jäi 1970-ndatesse aastatesse, kus riigikord ja kasvatusnormid olid teistsugused. Lapse arengukeskkond on väga oluline ning tema kasvatajatelt saadud mõjutused võivad tema elus olulist rolli mängida (Lilleoja & Konno, 2011). Järgnevalt vaatleb autor erinevaid kasvatusstiile ja seda kuidas intervjueeritute kasvatajad nende alla paigutuvad.

Enamikel juhtudel on tegemist sellega, et uuritavate isad olid karmid. Küsimusele, kas vanemad olid ranged, vastasid mehed:

Eldur51: *Isa oli tõsine ja vahel kuri.*

Nikolai57: *Isa oli range, tööd pidi tegema. Meie pere oli vanausuline, elasime rangelt usu järgi.*

Viimase näite puhul rõhutati lisaks isa rangusele ka kindlat ja karmide usuliste reeglite olemasolu. Intervjueeritavate nooruspõlves oli füüsiline karistamine norm ja lapsed pidid tegelema laste asjadega ning rääkida täiskasvanutega võisid vaid siis, kui „kana pissib“.

Karistamise juures rõhutati ka soolist aspekti. Kas ema ja isa olid ranged?

Uku52: *Isa oli küll, saime ikka rihma ka. Tähendab, mina sain. Õde hoidis ta rohkem. (surub käed taskusse)*

Kaks uuritavat rõhutasid naissoost kasvatajate rangust. Näitena on toodud Antsu ja Miku vastused.

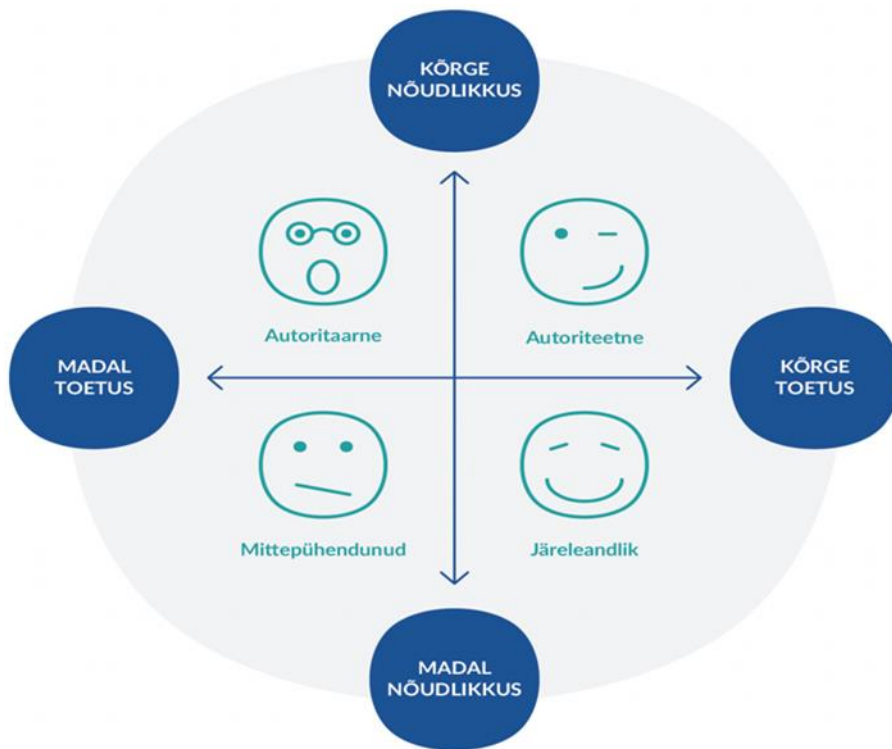
Ants60: *Vanaema oli range.*

Mikk62: *Ema oli range. (Ohkab) Ema karistas, sain rihma ja tutistada, aga ei midagi erilist. (lööb käega)*

Lastelt nõuti küll distsipliini, kuid neid ei toetatud.

Vanemate suhtumine laste kasvatamisse määratleb ära nende kasvatusstiili. Neid on võimalik jaotada kahe dimensiooni alusel 4 gruppi (Joonis 1) Üheks dimensiooniks on distsipliini nõudmine ja nõudlikkus lapse suhtes. Lapselt oodatakse eakohast käitumist. (Erinevad kasvatusstiilid, 2015)

Teiseks dimensiooniks on lastele jagatav toetus ja soojus. Vanem julgustab last, loob talle turvalisuse tunde ja pakub hoolitsust. Toetav vanem reageerib lapsele turvatunnet pakkvalt, samas valmistades ette iseseisvaks eluks.

Joonis 1. Vanemate kasvatusstiilide jaotus (Erinevad kasvatusstiilid, 2015)

Nende kahe dimensiooni alusel eristatakse 4 kasvatusstiili: autoriteetne, autoritaarne, mittepühendunud ja järeleandlik.

Esitatud intervjuudes tuuakse välja eelkõige isa rangus, mis on kajastab autoritaarsest kasvatusstiilist.

Uku52: *Isa oli küll, saime ikka rihma ka. Tähendab, mina sain. Õde hoidis ta rohkem.*

Kuid ka naissoost kasvatajad olid ranged.

Mikk62: *Ema oli range. (Ohkab) Ema karistas, sain rihma ja tutistada...*

Autoritaarset kasvatusstiili kasutav vanem nõuab distsipliini, kuid toetab last vähe. Ta on range ja karm. Kui laps teatud reegleid rikub, siis ta saab karistada. Vanema jaoks on oluline see, et laps talle alluks. Sellise kasvatusstiili põhimõtteks on – lapsele pole vaja selgitada, milleks mingid reeglid head on – kui on keelatud, siis on keelatud ja sellega jutt lõppeb.

Ülaltoodud intervjuudest selgub, et kõnealuste meeste lapsepõlves on rakendatud autoritaarset kasvatusstiili. Uuringud on näidanud, et autoritaarse kasvatustüüliga kasvanud lapsed on sõnakuulekad, kuid mida aeg edasi, seda rahulolematumad, kehvemate suhtlemisoskustega, vähem loovad, passiivsed ning madalama enesehinnanguga lapsed on. Lapsel puudub turvatunne ja probleemide korral ei pöördu laps oma vanemate poole, sest teab, et ei saa neilt toetust. (Erinevad kasvatusstiilid, 2015)

(Erinevad kasvatusstiilid, 2015) Võiks oletada, et siinse uurimuse käigus intervjueeritud meestel võib olla autoritaarsest kasvatusstiilist tingituna madalam enesehinnang.

Intervjuudest tuleb välja ka oluline kasvatus erinevus tüdrukute ja poiste puhul. Uku52: *(/.../)Õde hoidis ta rohkem.*

Kui eelnevad uuritavad rõhutasid rangust ja karistamist, siis ühel juhul tõi intervjueeritav välja ka ühistegevuse ning toetuse puudumise.

Kas ema ja isaga ka tegite koos midagi?

Toomas51: *Ei meenu küll. Me ei näinudki neid eriti. Ema oli laudas lüpsja, läks, kui magasime ja tuli, kui magasime.*

Selline vanematepoolne suhtumine iseloomustab hooletussejätvat vanemlust. Mittepühendunud, hooletussejätva vanemluse puhul on nõrgad nii piiride seadmine kui ka toetus. Lapsevanem on küll olemas, osaleb lapse elus rahuldades esmased vajadused, kuid lähedane suhe nende vahel puudub. Selle põhjuseks võib olla aja ja oskuste puudumine, laps kasvab omapäi, sest vanem ei tunne tema elu vastu huvi ega sea talle eluks vajalikke piire. Lapsevanema ja lapse vaheline suhtlus on pealiskaudne. (Erinevad kasvatusstiilid, 2015)

Kuid lapsepõlves võib ka nii juhtuda, et tuge ei vaja mitte lapsed, vaid vanem ise.

Uku52: *Ema oli väga haige ja me pidime õega teda aitama kogu aeg.*

Kui lapsevanema igapäevane käitumine tekitab lapses hirmu, on ettearvamatult ega rahulda lapse vajadusi, siis võib lapsel kujuneda oma vanemaga häiritud kiindumussuhe (Abiks lastekaitsetöös, 2012, lk 20). Uku hoolitses oma haige ema eest ja võttis juba lapsena täiskasvanu rolli ning muretses ema, kodu ja õe eest. Võib oletada, et Ukut52 ajendas peale isa surma alateadlik hirm kaotada ka ema. Leina mõjust on täpsemalt juttu allpool.

Häiritud kiindumussuhtega lapsed ei oska oma tugevate tunnetega toime tulla, sest neile ei ole seda oskust õpetatud, selle asemel hakkavad nad oma tugevaid tundeid peitma ja alla suruma, et mitte tekitada vanemas negatiivset reaktsiooni. Tundeid alla surudes aga ei õpi nad tervislikult oma emotsioonidega toime tulema ega omanda seeläbi oskust stressiga toime tulla. (Abiks lastekaitsetöös, 2012, lk 21) Uku juhtumi puhul võib oletada, et häiritud kiindumussuhe ja mure ema käekäigu pärast on tema puhul ajendiks, et ta ei ole loonud oma peret ega ema juurest ära kolinud.

Osad intervjueeritavad rõhutavad aga oma kasvatajate sõbralikkust. Enamasti rõhutatakse ema lahket meelt.

Eldur51: (*/.../*)*aga ema on olnud alati lahke loomuga. Häält tõsteti meie kodus harva.*

Nikolai57: *Ema oli lõbus ja ta hoidis meid väga. Ei mäleta, et oleks meiega rielnud.* (slaavilikult rõõmsameelne)

Ants60 toob välja selle, et sai ema ja kasuisaga hästi läbi.

Need vastused iseloomustavad järeleandlikku kasvatusstiili, mille kasutamisel pakutakse lapsele toetust, kuid nõudlikkust eriti ei ole. Vanema jaoks on lapse vajadused esmatähtsad, elatakse lapse nimel. Lapse elu määrab eelkõige laps ise. See olukord võib lapsele aga küllaltki keeruline olla, kuna ta ei taju enda ümber organiseeritust. Järeleandliku kasvatusstiili puhul ei kujune välja iseseisvat täiskasvanut. Võib oletada, et ülal kirjeldatud juhtumite puhul on see põhjuseks, et täiskasvanud poeg elab ikka veel oma eaka ema juures.

Nende kolme, siiani esitatud kasvatusstiili ühiseks jooneks on see, et lastel ei arene välja enesekontroll ning nad ei suuda tulla toime probleemsete olukordadega ja neil ei arene välja ka enesega rahulolu. See omakorda on ajendiks, et jäädakse sõltuma oma vanemast ning süveneb heitumus.

Lapse elus on olulised usalduslikud suhted vanematega. Liigse piiramisega, ülima rangusega, tunnete maha surumisega ja halva eeskujuga ei saa kasvatada head meest. Kui on põhjendatud piirid paigas ja laps on kaasatud igapäevasesse ellu, kus lubatakse väljendada oma tundeid ja mõtteid, jagatakse hellust ja õrnust, lubatakse riskida ja eksida, ollakse toeks, kui seda vajatakse, siis kasvab poisist asjalik naisemees, töömees ja isa. (Niiberger, 2006)

Teistest erinev on Miku62 kasvatus.

Mikk62: (*/.../*)*Vanaisaga tegin erinevaid asju ja õppisin meeste töid. Vanaisa hoidis mind. ...*

Vanaisa oli sulle isaeeskuju?

(hääli muutub kurvaks) *Jah, ta õpetas mulle palju.*

Seega esineb ainult ühe intervjuueeritava puhul kasvatuslik mõjutajana autoriteetse kasvatusstiili rakendamine. Ühtlasi on tegemist näitega sellest, kui oluline on mehelik eeskuju, eriti kui ta on nõudlik ja toetav.

Autoriteetse kasvatusstiili puhul on kombineeritud distsipliin, soojus ja toetus. Lapse suhtes ollakse nõudlik, lapsele seatakse küll piire, kuid samas ka julgustatakse ja toetatakse. Vanem toetab lapse oskuste ja iseseisvuse arengut. Selline stiil loob lapsele turvatunde. Antud juhtum erineb teistest käsitletud juhtumitest. Autoriteetse kasvukeskkonna olemasolu puhul peaks välja kujunema iseseisev indiviid. Ometi kuulub Mikk62 valimisse ning vastab uuritavate meeste profiilile, kuna sõltub oma eakast emast.

Pojale on isa alati väga oluline inimene ja eeskuju. Mehed, nagu ka naised igatsevad vanemate armastust, heakskiitu ja tunnustust. Vanemate tähelepanust ilma jäämine tekitab kibestumust ja võib väljenduda vägivalla kaudu. Isata kasvanud poeg jääb ilma isa hoolitsusest ja tema autoriteedile tuginevast distsipliinist ja korrast. Poeg näeb, kuidas isa käitub erinevate inimestega, erinevates olukordades ja kohtades, kõigest sellest jääb isata kasvanud poeg ilma. Kui pojal ei ole lähiümbruses ühtegi meeseeskuju, võib tulemus olla kogu elu kestev suutmatus omandada täiskasvanud mehe eluviisi. (Paloheimo, 2002, lk 124- 148) Õnneks Mikul selline eeskuju vanaisa näol oli. Samasugune toetav suhe oli vanematega ka Nikolail⁵⁷.

Nikolai⁵⁷: *Väiksena veetsime kõik päevad järve ääres, aitasime emal sibulapeenraid rohida. Kui juba olime õe-vennaga nii suured, et saime võrkude puhastamisega hakkama, aitasime teda. Ilus lapsepõlv oli.* (muheleb ja räägib rahulolevalt)

Nikolail oli hea ja turvaline lapsepõlv, isa ja ema õpetasid talle töökust.

Isa sotsiaalne roll seisneb lapse vajaduste eest hoolitsemises ning igapäevaelu jagamises. Psühholoogiline isadus tähendab emotsionaalset seotust, lähedussuhet isa ja lapsevahel (Sotsiaalministeerium, 2011). Selleks, et lähedussuhe isa ja lapse vahel saaks tekkida, tuleb kaasata isa juba päris lapse sünnist kasvatusprotsessi, sest ainult nii saab laps turvatunde mõlema vanemaga. Kui isa armastust on vähe või pole seda üldse, siis võib see nõrgestada poja enesekindlust, omasooliste seltsis võib ta olla haavatavam ja nõrgem. Ajalooliselt on isa roll suunav, kontrolliv, karistav. (Niiberg, 2006, lk 117-118).

Ka Nikolai⁵⁷ puhul ei saa ülal välja toodud intervjuukatke põhjal veel oletada, miks on tal praeguseks välja kujunenud sõltuvuslik suhe oma emaga.

Toomas⁵¹: *Isa oli meil kuri, alati pahandas meiega ja ei tahtnud, et teda segaksime. Käratas alati kurjalt. Hoidsime vennaga eemale.*

Toomas kirjeldab oma mälestustes, et isa ei kaasanud teda tegemistesse, oli tõrjuv. Ka tema puhul võib siin oletada hilisema sõltuvussuhte kujunemise põhjuseid.

3.1.4. Lein ja sellega toimetulek

Kuna lapseas kogesid seitsmest küsitletust kolm kaotust ja leina, siis peab autor oluliseks ka lapse leina käsitleda.

Küsimusele surma ja leina kohta toon näitlikustamiseks mõned vastused.

Mikk62: *Ei mäleta, kõik olid kurvad. Olin rohkem üks ja arvan, et kellelgi ei olnud aegagi lapsega tegeleda siis. Ja ma oli juba suur poiss siis.*

Mikk62 ei mäleta, kas teda lohutati, kui tema vanaisa suri. Veetis palju aega üksi.

Ellujäänud vanema aja ja emotsionaalse toe abil suudavad lapsed sageli vanema kaotusega kohaneda ja luua oma elus uusi sidemeid teiste inimestega. Psühholoog John Bowlby nimetas seda protsessi „elu ümberkorraldamiseks“. Lastel, kes ei suuda uusi suhteid luua, tekivad tavaliselt hilisemad probleemid. (Høeg, 2018) Miku62 puhul võis leinaga toimetulemise toetuseta jätkmine ning ka põhjus, et just kaotatud vanaisa oli tema puhul ainus usalduslik ja autoriteetne vanem, olla ajendiks, miks hiljem ei kujunenud välja iseseisvust ning ta ka täiskasvanuna oma emast sõltuma on jäänud.

Uku52: *Ma ei mäleta sellest väga midagi. Väga kurb oli, aga ema oli veel kurvem ja lohutasin ema. Ei mäleta, et keegi meid lohutanud oleks. Olime õega teineteisele toeks. (ei saa emotsioonist aru)*

Kuidas tulid toime isa surmaga, kas sulle pakuti lohutust?

Ants60: *Seda ma enam ei mäleta. Isa suri, kui olin laps, ja ei mäleta.*

Beverly Lim Høeg (2018) toob oma uurimistöös välja, et vanemate kaotamisest tingitud pikaajalise leinaga tegelevad lapsed on emotsionaalsete probleemide suhtes rohkem haavatavad, kuna nad ei suuda kaotustundega toime tulla. See võib tekitada depressiooni sümptomeid nagu näiteks ärevus ja endasse tõmbumine, probleemide ilmnemine koolis – näiteks kehvem õppeedukus. Samuti võib see paljude laste jaoks tähendada hilisemaid raskusi suhetes ja halb kogemus võib saatma jääda terve elu ning seda ei võeta kui õppetundi, vaid kui karistust. (Høeg, 2018)

Uku52: *Isa suri kui olin 9-aastane. Ta jäi traktori alla.(ohkab) Käisime siis juba õega koolis. Ema jäi meid üksi kasvatama. Hommikul vara läks ema tööle, ise pidime ennast riide saama, sööma ja kooli minema.(ohkab närviliselt, silitab koera)(mõtleb pikalt) Mulle ei meeldinud koolis.*

Poisi elu muutus peale isa surma, sest pidi toeks olema õele, kes oli temast noorem. Noore poisina võttis enda kanda vastutuse koorma ja hoolitses ka ema eest.

Lapsevanema kaotamine on üks emotsionaalselt kõige raskemaid kogemusi. Enamik inimesi kogeb oma elu jooksul ema või isa kaotust. Ja ehkki saame aru, et meie vanemate surm on abstraktses mõttes vältimatu, ei vähenda see etteteadmine leina, kui see juhtub. Vanema kaotamine on leina ja traumat

täis ning muudab püsivalt igas vanuses lapsi nii bioloogiliselt kui ka psühholoogiliselt. Miski pole enam kunagi endine – vanema kaotus on täielikult elu muutev sündmus. (Krisch, 2021)

Uku52 näite puhul saame aga rääkida sellisest nähtusest nagu vanemlikustamine. Vanemlikustamine on olukord, kus laps või nooruk võtab vanema või vanemate rolli üle. Rolli ülekandmine vanemalt lapsele on nii üksikvanema perekondades, suurperedes kui ka vaesunud perekondades normaalne nähtus selle hetkeni, kuni perekondlikud piirid pole hägustunud (Konks, 2017).

Kui vanemate ja laste vahel kaob ära piir ning laps on sunnitud vanema rolli üle võtma, selleks et säiliks enam-vähem tavapärane elu, mõjutab see olulisel määral lapse arengut.

Boszormenyi-Nagy ja Spark (1973) väitsid, et vanemad on lapsed ise pannud sellisesse olukorda kas siis teadlikult või tahtmatult ning laps on sunnitud üle võtma teatud vanemlikud käitumisviisid selleks, et säilitada tasakaalu nii perekonnas kui ka selle vanema jaoks, kelle roll üle võetakse. Vanemlikustamine ilmneb perekonna erinevate osade vahel olevate piiride puudumisel või hägunemisel, mille tagajärjel lapsed liiguvad vanemate rolli võttes vastutuse üle (Konks, 2017). Mikk62: *Siis jäime emaga kahekesi. Emal olid pikad tööpäevad ja peale kooli pidin küll koju tulema loomi talitama, aga(murelik hääl. Õlad longus ja kössi.) hakkasin käima ema töö juures ja sõpradega aega veetma.*

Kuna vanaisa oli Mikul nõudlik ja poiss austas teda, siis peale vanaisa surma kadusid piirid ning tekkis vabadus teha, mida laps ise soovib.

Oluline on teada lapse vanust, kui ta puutub kokku surmaga, kuna tema arusaam surmast muutub aja jooksul. Koolieelikud mõistavad tavaliselt surma kui lühiajalist ja tagasi pööratavat seisundit. 5-9 aastased saavad küll aru, et inimene on lahkunud, kuid nad mõistavad seda kui eraldumist. Juba varateismelise eas mõistavad nad, et surm on lõplik. (Lähemalt-leinast-ja-kaotusega-hakkama-saamisest, 2018)

Lapse lein sarnaneb täiskasvanu omaga. Neil lihtsalt pole kogemust ja emotsionaalset küpsust, kuidas sellega hakkama saada. Lisaks sõltub palju ka sellest, kas ja kuidas lapsed oma elus vanemaga läbi saavad, kas lapsele õpetatakse leinast ülesaamist ning elus edasi liikumist. (Riis, 2015)

Leinavat last valdavad emotsioonid (kurbus, viha, süü, ärevus), isegi kui nad ei oska neid nii nimetada. Lastel võivad ilmuda käitumis- või distsipliiniprobleemid. Mõnikord suunatakse viha allesjäänud pereliikmete vastu. Nad võivad mõelda, et surm on nende põhjustatud, eriti kui nad on kunagi „soovinud“ selle inimese surma või nad on olnud vihased lahkunule peale.

Kolm meest, kelle isa või siis vanaisa suri, kui nad olid vanuses 6-12 aastat, rääkisid leinast põgusalt. Täpsustavale küsimusele, et kas neil aidati leinaga toime tulla, vastasid nad, et seda nad ei mäleta.

Ants60: Seda ma enam ei mäleta. Isa suri kui olin laps ja ei mäleta.

Mikk62: Ei mäleta, kõik olid kurvad. Olin rohkem üks ja arvan, et kellelgi ei olnud aegagi lapsega tegeleda siis. Ja ma oli juba suur poiss siis.

Pigem elasid lapsed oma kurbust läbi üksi. Siit tõstatab autor üles küsimuse, mis puudutab abistamata leina ja lapse edaspidist arengut. Kas lein, mis on jäänud vastusteta, on üks mõjutajatest, et pojad ei lahku kodust, vaid jäävad lapsepõlve koju, mis pakkus turvatunnet lapsena ja pakub seda ka nüüd, olles keskeas? Eelnevalt tõin välja psühholoogide ja teadlaste seisukohti laste leinaga toimetulekust ja kuidas lein, mis jääb välja elamata, saab pärssivaks edaspidises elus. Lein võib olla võimendav tegur, aga täielikku vastust lõputöö püstitatud küsimusele läbi elamata leinast ei leia. Kuigi kindlasti tuleb selle teguriga arvestada.

3.2. Kooliaeg ja teismelise iga

Perekonna tähtsust on rõhutatud lapse arengu erinevatel etappidel. Perekond täidab lapse elus põhifunktsioone, eelkõige emotsionaalse, materiaalse ja sotsiaalse turvatunde pakkumine. Perekond mõjutab noorukieas isiksuse arengut ja sotsiaalset hakkama saamist. Noorele on oluline aega veeta eakaaslastega, see aitab tal mõista, et lapsevanem ei saa pakkuda noorele kõike. Eakaaslastega suhtlemine aitab ette valmistada noort täiskasvanu rolliks. Eakaaslaste ja täiskasvanute koosmõju loovad soodsa keskkonna noore arenguks, mis omakorda toetab koolis toimetulekut ja loob aluse ühiskonnas toimetulemiseks. (Gullota, R, & Markstrom, 2000)

Mikk62: Alustasin kooliskäimist kodulähedal venekeelses koolis, kus õppisin 3 klassi. Koolis mul ei meeldinud käia. Peale kooli kiirustasin kohe koju. Sõpru mu külas polnud, kellega oleksin läbi käinud ja ega vanaisa ei lubanudki.

Miks lõputöö autor puudutab antud teemat just kooliaega käsitlevas peatükis? Põhjuseks on valimisse kuulunud meeste vastustest esile kerkinud koodid, kus sõprussuhted eakaaslastega ja kooliaeg on tugevalt seotud. Leian, et kodust kaasa antud sotsiaalsed oskused määravad olulisel määral eakaaslastega sõprussuhete loomist.

Põhikooli poolelijätmise probleemid algavad enne koolitee alustamist. Kui vaadelda õppimisega toimetulekut, siis probleemide tekkes ja süvenemises saab välja tuua järgmise: halb kooliks ettevalmistus, raskused esimestes klassides, raskused kolmandas kooliastmes, varaküpsemine vms. (Valk, 2016)

Andmete töötlemisel kerkis esile, et meestele ei meeldinud koolis. Kool tekitas neis pigem halbu emotsioone ja nad eelistasid olla rohkem kodus. Kõik töid esile oma põhjuse, miks neile ei meeldinud koolis, aga tugevalt tuli ikkagi esile tugev koduga seotus. Koolis, kus on palju lapsi, müra, erinevad kohanemist nõudvad olukorrad, oli valimisse kuuluvate meeste jaoks raske. Ebamugavustunnet tekitavatest olukordadest hoidumiseks hakatakse puuduma.

Koolist puudumise põhjusteks lisaks vanemate liigse töökoormuse, majandusliku toimetuleku raskuste, vanemate antisotsiaalsete harjumuste ja halbade suhete tõttu peres on ka vanemate ükskõikne ja hoolimatu suhtumine. Kõige enam põhjustavad koolikohustuse mittetäitmist pereprobleemid ja vanemate suur töökoormus. (Adamson, 2010) Kooliaeg on inimese elus üks meeldejäävamaid aegu. Järgmisena vaatlen valimisse kuulunud meeste kooliaega ja koolis toimetulekut. Viiele vastanust ei meeldinud koolis ja kahele meeldis koolis käia.

Intervjueeritutel olid kõigil koolikohustuse täitmisega probleeme, avatud kodeerimises tuli esile, et vanematel polnud laste jaoks aega, sest tuli käia tööl ja kui töö tehtud, siis tuli kodutalus tööd teha. Puudus tähelepanu ja kontroll. Polnud kellelegi oma muret rääkida. Vastanud mehed ei tundnud ennast koolis hästi ja enamusele ei meeldinud koolis käia. Küsitletutest neli lõpetasid põhikooli ja läksid õppima edasi ametit. Kolmel jäi põhikool lõpetamata ja nad jäid koju.

Ühel vastanul ei soosinud isa õppimist, vaid soovitas pigem tööle minna kui edasi õppima.

Nikolai57: *Isa ütles, et mis sa selle haridusega ikka teed. Kalapüüdmiseks pole sul haridust vaja ja nii hakkasin isaga järvel käima. Vanasti oli palju kala järves ja teenisime väga hästi.*

Vastanutest lõpetas põhikooli neli meest, kes õppisid ametit ka kutsekoolis, kaks neist said põhihariduse tolleaegses mõistes internaatkoolis. Üks meestest ei öelnud oma hariduse taset ja kahel jäi haridustee katki põhikooli keskel.

Koolis, kus oli narrimine, erinevad kohanemist nõudvad olukorrad, oli valimi jaoks raske. Puudumine koolist on üks võimalus hoiduda ebameeldivast olukorrast.

Kas puudusid tihti koolist?

Mikk62: *Jah(ebalev)*

Mis sa tegid sel ajal kui koolis pidid tegelikult olema?

Mikk62: *Hommikul läksin kooli, aga tuln poole pealt tagasi. Redutasin metsas või jalutasin lihtsalt ringi. Kui ema oli tööle läinud, siis sain koju minna. Kodus nokitsesin lihtsalt. Mulle meeldis ükski olla. (hää! on rahulik)*

Mikk62 tundis ennast üksi hästi. Koolieas, kus tavaliselt igatsetakse eakaaslaste seltsi, valis tema üksi nokitsemise.

Perekond mõjutab noorukieas isiksuse arengut ja sotsiaalsed hakkama saamist. Noorele on oluline aega veeta eakaaslastega, see aitab tal mõista, et lapsevanem ei saa pakkuda noorele kõike. Eakaaslastega suhtlemine aitab ette valmistada noort täiskasvanu rolliks. Eakaaslaste ja täiskasvanute koosmõju loovad soodsa keskkonna noore arenguks, mis omakorda toetab koolis toimetulekut ja loovad aluse ühiskonnas toimetulemiseks. (Gullota, R, & Markstrom, 2000)

Miks lõputöö autor puudutab antud teemat just kooliaega käsitlevas peatükis? Põhjuseks on valimisse kuulunud meeste vastused, kus sõprussuhted eakaaslastega ja kooliaeg on tugevalt seotud. Leian, et kodust kaasa antud sotsiaalsed oskused määravad olulisel määral eakaaslastega sõprussuhete loomist.

Uku52: *Külas väga käia ei tohtinud ja lastega koos mängida ei saanud. Nii ma siin oma õega kahekesi toimetasime.*

Miks sulle koolis ei meeldinud?

Uku52: (Paus) *Õppimine oli raske.* (närviline)

Uku52 kodune olukord ei võimaldanud koolis keskenduda. Sageas puudumised põhjustasid koolis mahajäämust ja negatiivset emotsiooni.

Mikk62: Kui vanaisa suri, siis läks õppimine veel halvemaks, (/.../).

Miku62 hinded halvenesid siis, kui vanaisa kontroll kadus. Mikk62 ütles, et tal läks koolis paremini, kui vanaisa elas, sest (/.../) *enne õppisin hirmust vanaisa käest karistada saada.*(/.../)

Miku62 vastusest võib välja lugeda, et vanaisa oli küll nõudlik, aga samas see distsipliin aitas poisil õppida.

3.3. Täiskasvanu aeg

Täiskasvanuks saades on üks rolli ootusi oma kodu loomine, töökoht, perekonna loomine. Täiskasvanuiga on elukaarel aastate lõikes pikk, kuid aeglase arengukiirusega – ei toimu enam füüsilist ja kognitiivset arengut, vaid pigem sotsiaalne ja kultuuriline muutumine. Täiskasvanuks saamine on inimese arengufaas, mil saab tasakaalustatud iseseisvus ja sõltumatus. Sellesse etappi kuuluvad elu suurimad kriisid: meestel kaitseväge, elukutseks valmistumine, paarisuhte loomine, vanemaks olemine ja laste kasvatamine. (Niiberg, 2010)

Küsimusele, mida hakkas Mikk62 tegema peale sõjaväge, vastas ta järgnevalt.

Mikk62: Suurlinna tuled kutsusid. Tartusse läksin bussiparki tööle. Üürisin korteri. Tutvusin naisega ja läksin tema üürikorterisse elama. Tema sai lähetuse ühte maakohta, kuhu kolisime koos. Ostsime korteri. Meile sündis 2 last.

On näha Miku62 püüdlusi iseseisvumisele, kus tal on perekond ja kodu. Mikk62 toob oma jutus välja täiskasvanu rolli kõik suurimad kriisid.

Mikk62: Mina sain tööd põllumajanduses. Pidin loobuma bussipargi tööst, kuigi see meeldis mulle väga. Traktoristid ikka jõid ja nii ka mina. Peres tekkisid pinged. Naine kolis lastega linna tagasi, mõni aeg hiljem kolisin neile järgi, aga elud enam ei klappinud ja läksime lahku.

Mikk62 tunnistab intervjuus, et pingeid peres tekitas tema alkoholilembus, aga selle probleemi lahendamiseks oli raske toime tulla.

Mikk62: Proovisin veel elada ühe naisega koos ja saime lapsegi, aga ka see ei õnnestunud. Lihtsalt ei sobinud.

Selles elukaareetapis toimuvad muutused on seotud erinevate tunnetega toimetulemisel ja see omakorda näitab inimese küpsust. Küpsuse all mõeldakse, et täiskasvanu võtab vastutuse oma tunnete, tegude, mõtete eest, lisaks suudab võtta vastutuse ka teiste inimeste ja nende heaolu eest. Täiskasvanud inimene teab oma tugevaid ja nõrku külgi, püstitab endale eesmärgid, tuleb toime oma tunnete, mõtetega suudab eristada omi ja teiste probleeme. Oluline täiskasvanuks saamise tunnus on majanduslik sõltumatus ja iseseisev otsustamissuutlikkus. (Bowen, 2021)

Mehed on öelnud erinevaid põhjuseid sünnikoju naasmiseks ja mõni on jäänud koju peale kooli. Põhiliseks põhjenduseks on ikka vanemate abistamine.

Mikk62: Peale kolhoosi lagunemist tulin koju tagasi, kodutallu tulin, kui olin umbes 32 aastane.

Uku52: Ema tervis oli väga vilets ja kodustes töödes oli vaja olla abiks. Läksin ka sohvoosi tööle. Tegin, mida sain. Raha oli ju vaja. (käed on taskusse surutud, õlad püsti)

Toomas51: Kohe peale sõjaväge. Praegu elame emaga kahekesi. Tema hoolitseb söögi eest ja peseb pesu.

Valimis olevad mehed on naasnud iseseisva elu katsetamise järel või jäänud täiskasvanuks saades ühel või teisel põhjusel vanemate koju. Üks on küll proovinud luua oma perekonda, aga püüdlused on luhtunud.

3.3.1. Suhted vastassugupoolega

Kui lapsed kasvavad ja arenevad õnnelikus peres, õpivad nad, kuidas luua intiimseid suhteid. Hoolimata esimesest ebamugavast kogemusest suhtes, mis võib juhtuda iga noore teismelisega, suudavad nad õppida sellest ja tänu sellele suudavad nad lõpuks leida armastuse, mis viib abielu ja pereloomiseni. Narratiivintervjuus, kus räägitakse oma elust, ei saa kuidagi puudutamata jätta ka suhete osa. Analüüsides saadud vastuseid, kerkis esile, et kõigil seitsmel mehel olid olnud kas pikemad või lühemad suhted. Aga kõik on jäänud kas katki, sest pole omavahel sobinud, või on ema suhteid mõjutanud.

Mikk62: *Me ei sobinud lihtsalt kokku. (ohkab ja lööb käega)*

Kuid intervjuudest võib leida ka mitmeid näiteid selle kohta, kuidas ema on poja suhteid vastassugupoolega mõjutanud.

Mikul62 oli mõttes ka hilisemal ajal, siis kui elas juba emaga koos, naine võtta, aga ka see luhtus. Toon näiteks tema vastuse küsimusele naisevõtu kohta.

Mikk62: *Jah, mul oli üks naine, korra proovisin. Tõin koju naise, aga kaks nädalat pidas siin vastu. Ema ei lasknud teda köökigi. Ja nii meie suhted sassi läksid. Seni kuni ema elab, ei saa siia ükski teine naine tulla. Kange on. Ja pliidi äärde mahub ainult üks perenaine. Ega ema ei lase siia naist tuua. (hää! kõrgeneb ja vaatab igatsevalt aknast välja)*

Ants60: *Mul on pruut olemas, käin tal külas, aga siia emaga ühte majja ma tuua ei saa. Ema ei lase kedagi kööki ja keegi ei taha ju et tema elu korraldatakse. Seni, kui ema elab, ei saa. Parema käin ise külas.*

Nende näidete alusel võib tõdeda, et ema mõjutab poja valikuid kas siis konfliktide korraldamise või kehtestatud korraga (*Ema ei lase kedagi kööki...*) või siis maha tehes poja valikuid (*Emale see tüdruk ei meeldinud...*). Selgelt ilmneb ema prioriteetsus teiste naiste ees (*...maja väike ja ema ka elab sees ja ema haige*).

Plesovskih (2018) on toonud oma artiklis välja põhjuse, miks mehed ei suuda luua pikemaidsuhteid vastassugupoolega või kui ka suudab, siis need on lühiajalised. Oluliseks põhjuseks toob ta, et suhted emaga on nii tugevad ja seotuse juured on sügavad, mis ulatuvad varajasse lapsepõlve, põhjuseks võib olla ülehoolitsus, pidurdunud iseseisvus ja vastutusvõime.

Antud uurimuses oleme me keskendunud poegadele, samas tundub, et ka sellises olukorras emasid tuleb põhjalikult uurida. Kas nendel on üksindusehirm, kartus jääda hooleta? Kõige selle juures on huvitav tõdeda, et poegade suhted emaga ei ole eriti lähedased.

Kas emaga on olnud teil lähedased suhted?

Mikk62: *Emaga pole me kunagi lähedased olnud. Pigem on ta tõrjunud mind. (/.../)*

Toomas51 kirjeldas koolis kogetud kiusamist ja sellega seoses uuris töö autor, kas ta sai vanematelt abi ja toetust.

Emale vist proovisin rääkida.(/.../) Arvan, et vastuseks sain: ära tee välja!

Läheduse puudumisest hoolimata vastavad mehed küsimusele, miks ta ise ei ole kodust lahkunud, seda, et ema vajab abi, ta on vana ja teda ei saa enam üksi jätta.

Miks ei ole läinud sa oma elu peale ja loonud oma perekonda ning oled eelistanud elada koos emaga?

Mikk62: *Ei teagi, pole sellele mõelnud. Nii on lihtsalt läinud. Ema vajab ka abi.*

Nikolai57: *(/.../) Eks ta [ema- autor] on juba vanake ja pean teda palju aitama.*

Lisaks vajadusele ema eest hoolitseda, on taustaks ka majanduslikud küsimused, eelkõige, kellele jääb vara.

Andes tervikuna hinnangu nende meeste olukorrale, tuleb tõdeda ühiskonnapoolsete ootuste kahepalgelisust. Kui meest määratletakse tema töö järgi, naiste puhul rõhutatakse koduste tööde olulisust ja selle koduse töö samaväärsust ametitööga, siis meeste puhul kodutöid ja hoolitsemist tööks ei peeta. Ema või isa eest hoolitsevad naised sellist ühiskonnapoolset hukkamõistu ei leia.

3.3.2. Tööelu ja majanduslik kindlustatus

Kõik vastanud eelistasid juhutööd või hooajatööd. Vastajad on töö teemal vastates tõrjuvad ja kohati üleolevad. Tööle mitte minemise põhjused on erinevad ja seega eelistatakse juhutööd, mis ei sea otsest kohustust. Kuulates hääletooni ja jälgides hoiakut, siis paistab selles ebakindlust.

Mikk62: *Tööle! Mis tööle.(naerab irooniliselt) Siin maal ei olnud tööd võtta. Tegin siit sealt juhuotsasid, aga see oli ka kõik.(ohkab). Käin juhutöödel ja see vähene raha kulub mul endale ära.*

Oled proovinud tööle minna?

Mikk62: *Mul siin kodus ka tööd palju. Töökohad on kaugel ja iga töö ei sobi ka mulle. (/.../)Siin puidufirmas, kus puid kotti pannakse. Olen kuulnud, et palk on kehva ja orjatöö.*

Ei, ise ma proovimas ei ole käinud. Siin naabrimees käis nädalakese ja lõi käega, et temale ei sobi.

Mikk62 vabandustes võib välja lugeda hirmu millegi uue ees. Tal puudub julgus astuda välja oma turvalisest keskkonnast. Ametlikult pole ta tööl käinud 32 aastat.

Uku52: *Käin hooajatööl. Kevadest sügiseni käin hooajatöödel. Korjan kive. Talvel olen kodus. Mul on siin koerad ja kanad. Ema on ka väga haige, pean tema eest ka hoolitsema.*(uhke hoiakuga)

Uku52 on rahul oma töökorraldusega, kus kevadest- sügiseni käib tööl, aga talvel puhkab. Temas ei ole seda vabandusi otsivat hirmutunnet.

Kõige paremas seisus on Mikk62 ja Ants60, sest neil on pensionile jäämiseni mõned aastad veel. Ants saab hetkel töövõimetuspensioni, mis on oluline sissetulek ja tagab samas ka ravikindlustuse. Noorematel meestel vanuses 51-53 on olukord keerulisem, hetkel maksab ema kõik eluaseme kulud ja ostab toidu ning raha jääb ka muudeks kuludeks, aga kui ema pension olulise sissetulekuna kaob, siis läheb olukord väga raskeks. Eelnevalt on välja toodud kokkuvõtte meeste suhtumisest töösse.

Vastustest saab järeldada, et valimisse kuuluvate meeste suhtumine püsitöösse on tõrjuv: tööd ei olevat, töötingimused või palk on väike. Kuna puudub püsiv sissetulek, jääb ainsaks püsivaks rahaliseks toeks ema pension, mis omakorda tekitab sõltuvust ning tõukab käsitletavad mehed absoluutsesse vaesusriski.

Statistiliselt on välja toodud enim levinud põhjus, miks emaga kooselav poeg ei saa tööle minna. 5% mittetöötavate meeste põhjuseks on, sest peab mõne lähedase eest hoolitsema. 50–64-aastaste seas oli absoluutses vaesuses elavaid inimesi 10,4%. Küsitletutest 2% puudub isiklik sissetulek ja raha saadakse lähedaselt. (Statistikaamet, 2020) Käsitletud juhtumite puhul on ema eest hoolitsemine vaid ühel juhul olnud selgelt põhjuseks, miks koju elama jäädi ning iseseisvat elu ei loodud, tööl ei käida. Teisel juhtudel aga on ema juures elamine alguse saanud varem, kui otsest hoolitsemisvajadust teada ei ole ning see ei saa olla põhjuseks, et ei saadud tööle minna. Seega on sõltuvus kujunenud välja varem ning eaka eest hoolitsemise vajadus ei saa olla põhjuseks, et täiskasvanud mehena koju ja ema pensionist sõltuma on jäädud.

Mikk62: *Ema saab pensionit. Kõik arved maksame ja ostud teeme tema rahast. Ema suurt poes ei käi, annab mulle raha ja mina ostan mida vaja. Aiavilja kasvatasime ise ja nii toime tuleme.* (räägib rahulolevalt) *Eks ta raske on toime tulla, aga saame hakkama. Minul sissetulekut ei ole. Jah, ema annab mulle raha ja mina käin poes, apteegis.*

Kodeerimisel tuli välja märksõnana juhutöö, sest seda väljendasid mehed kõige enam oma tööharjumust kirjeldades. Ükski vastanutest ei ole huvitatud püsivalt tööl käimisest. Vestlusest käis läbi ka põhjendus, et kodus on palju teha ja ema vajab abi. Mehed küll kasutavad väljendit juhutöö, aga juriidiliselt korrektseks seda pidada ei saa. Juhutöö (*casual work*) tähendab töötajale suunatud töötamise vormi, kus tööandjal puudub kohustus pakkuda töötajale pidevat ja regulaarset tööd, kuid

samas on õigus vajaduse tekkimisel kutsuda töötaja tööülesandeid täitma ja töötaja on lepinguga seotud. (EurWork, 2017)

Eldur51: *Kindlat tööd mul pole, käin juhutöödel. Ma ei saa tööl käia, ülemused on kõik nii lollid, et ma ei suuda nende juures töötada.* (vastaja vehib kätega ja on väga häiritud olemisega)

Pigem liigitaks meeste poolt kirjeldatud töövormi vabakutseliseks: töötaja pole seotud ühegi kindla kohaga; on enda ülemus ja ei allu kellelegi, teeb oma tööga endale reklaami; sissetulek pole stabiilne, kui tööd on, siis saab raha, kui tööd pole, on ka sissetulek null. (Raamatupidamis- ja maksuinfoportaal, 2018)

Täiskasvanuiga on seotud abielu, vanemluse ja karjääriga, kui see puudub, siis hakatakse otsima põhjuseid selle olukorra kirjeldamiseks. Järgnevalt toon välja, kuidas mehed on ise oma elukorralduse valikut põhjendanud.

3.4. Võimalikud põhjused

Plesovskih on välja toonud väited, mida mehed ise on öelnud koju jäämise põhjusteks:

1. Oluliseks põhjuseks peetakse, et vanematega koos elamine on odavam, sest sissetulek ei võimalda eraldi elamispinda soetada.
2. Vanemate abivajadus. Hirm vanemate tervise pärast, pidev vanemate eest hoolitsuse vajadus seob pojad vanema kodu külge.
3. Mugav on elada vanemate kodus, kus toit on valmis ja pesu pestakse ära ning pole vaja muretseda elamiskulude pärast. Raha saab kulutada ainult isiklikuks otstarbeks.
4. Psühholoogiline seotus. Hirm kaotada olemasolevad võimalused, mis on aastatega kujunenud. Hirm naisterahvastega suhete loomise ees ja intiimsusefoobia.
5. Füüsilised eripärad. Füsioloogilised häired, impotentsus, seksuaalsuse vähenemine.
6. Sõltuvused. Alkoholism, narkomaania, toidusõltuvus, arvutisõltuvus, mängurlus jne.
7. Sõltumatu elustiil. Vajadus vabale elule, ei ole finantsilisi probleeme, elu naise ja lapsega ei mahu mehe plaanidesse.
8. Emapoeg. Sügav emotsionaalne side ema ja poja vahel. Ema teeb kõik asjad ära ja keegi ei suuda teda asendada. Poja naistuttavad on emale konkurendid. Leitakse vabandusi, miks ei ole poja valitud naine parim valik.
9. Mees on laisk. Pole soovi luua perekonda, töötada, teenida raha, olla iseseisev ja vastutada oma elu eest.

10. Puudub reaalsustaju. Elavad fantaasiamaailmas. Mees unistab koos emaga, et kunagi tulevikus on pojal enda õnnelik perekond, aga unistused on abstraktsed ning selleks ei tehta mingeid liigutusi ja muutusi ei toimu. (Plesovskih, 2018)

Valimis küsitletud mehed on oma eluvalikute (ema juures täiskasvanuna elamine, majanduslik sõltumine oma pensionärist emast) põhjustena välja toonud vajaduse hoolitseda oma vanemate eest, lootuse ema surma järel luua oma pere (reaalsustaju puudumine), naistuttavad kui ema konkurendid, sõltuvus alkoholist, mugavus; oletada võib ka psühholoogilist seotust – viimast ei saa aga meessoost vastanu otse tunnistada, sest see ohustab tema maskuliinsust.

Analüüsi käigus kerkis enim esile, et eaka emaga kooselavate poegade probleemid saavad alguse varajases lapsepõlves. Siia ilma sündides on inimesed erinevad ja sõltuvad väga tugevasti oma vanematest. Arenedes saavad lapsed hoolitsejatele kaasa just täpselt sellise pagasi, mida just parasjagu pakkuda on. Kui vanemad on vastutustundlikud ja edumeelsed, annavad nad oma lastele kaasa eluks vajalikud teadmised ja oskused, aga seda ainult siis, kui lapsi kaasatakse, suunatakse ja õpetatakse.

Valimisse kuulunud mehed sündisid aastatel 1960-1970, sellisel ajajärgul õpetati lapsevanemaid lastele vähem hoolitsust andma, et valmistada neid ette karmis maailmas hakkama saamiseks. Kiitmiseks soovitati lastel kätt suruda ja pead silitada või siis äärmisel vajadusel head ööd soovides anda musi otsaette, ei mingit kallistamist ega sülle võtmist. Läheduse puudumine esimesel eluaastal muudab lapse ettevaatlikuks, mis omakorda muudab edasises elus hakkama saamise raskeks. See ei kehti kindlasti mitte kõigi kohta, vaid ohustab riskigruppi kuuluvaid mehi, kellel on domineeriv ema, kes näeb oma pojas head sõpra ja elukaaslast. Maast-madalast kasvatatakse nii enda kõrvale meest, kellest ei suudeta eralduda.

4. JÄRELDUSED JA ARUTELU

Autorile oli põhistatud teooria meetodi kasutamine esmakordne ja selle teooria kõigi tahkudega tutvumine ning töös kasutamine põhjustas kohati segadust, sest andmemahd tuli kodeerimise käigus suur, aga asjatundliku juhendamisele leidis autor tee läbi analüüsirägastiku. Avatud kodeerimisel tekkis mitmeid olukordi, kus järelduste tegemisel oli oht kalduda teemast välja. Läbi avatud kodeerimise, mis on eelnevas peatükis lahti kirjutatud, on lõputöö autor jõudnud viimase ehk valikulise kodeerimise juurde.

Käesolevas peatükis vaadeldakse kategooriaid, mis avatud kodeerimise analüüsis kerkisid esile, ning hakatakse looma kategooriate vahelisi seoseid, mille käigus antakse vastused uurimisküsimustele. Järeldused tulenevad uuringus osalenud seitsme mehe kogemustest ja intervjuude analüüsist, seega ei pruugi tulemus olla kõigi emaga elavate meeste kohta üldine. Uuriia lähtub teadmisest, et valim ja andmestik on küllastunud, see tähendab, et uusi andmeid enam juurde ei tule.

Valikulise kodeerimise protsessis võtab autor uurimise alla keskse kategooria, mis tõusis esile avatud kodeerimisel. Kui teema püstitusel ja esmasel kodeerimisel tundus, et enim kerkib esile isata kasvamine, siis valikulise kodeerimise faasis on enim tähelepanu ärratanud vähene vanemate tähelepanu, lein ehk oskamatus oma tugevate tunnetega toimetulla.

Mehed kirjeldasid oma lapsepõlve ja vanematega suhteid ja kui autor kõrvutas avatud kodeerimisel esile tulnud koodid leitava teoreetilise käsitlesega, siis ühisosana kerkis esile, et kõik lapsepõlves toimunud negatiivsed emotsioonid, mis ei saanud selgitust ega tasakaalustatust, on jäänud arengukeskkonna mõjutajaks. Erinevate mõjutuste tagajärjel on meestel puudus oskusest oma tunnetega toime tulla ja sellest tulenevalt arenes välja madal stressitaluvus, mis omakorda põhjustas toimetulematust igas elukaareetapis. Koolis oli raskusi õppimisega ja sotsialiseerumisega, erinevast pingetaluvusest tulenevalt, siis mõned lõpetasid põhikooli ja õppisid ka ametit, aga oli ka neid, kes jätsid oma haridustee põhikooli keskelt katki.

Lapsepõlves toiminu on inimesi saatvaks varjuks terve ülejäänud elu. Valimisse kuulunud mehed tundsid tõrjutust ja leina, millega ei olnud võimalust tegeleda, sest ei saanud vanematelt tuge. Üldistades võib öelda, et meestel, kellel puudub lapsepõlves toetav, turvaline kodu, kui nad tunnevad tõrjutust ja ebakindlust, ei saa tekkida sisemist kindlustunnet ning oskust stressiga toime tulla. Iga ärevam hetk või uus olukord tekitab soovi põgeneda sinna, kus oli hea. (Paloheimo, 2002)

Paloheimo on oma raamatus „Lapsepõlve mõjud“ kirjeldanud väga erinevaid olukordi, kuidas vanemate teadlik või alateadlik käitumine rikub lapsel oskuse ja soovi elus hakkama saada. Avatud

kodeerimisest edasi toodud kategooriad näitavad, millised on olnud kasvatustiilid, kus autoritaarse, järeleandliku ja mittepühendunud vanemliku kasvatustiili puhul ei saa lapsel areneda välja enesekontroll ning nad ei suuda tulla toime probleemsete olukordadega ja neil on puudulik enesega rahulolu. See omakorda loob aluse ärevusele ja turvalisusepuudumisele, see aga tõstab oluliselt stressitaset.

Madala stressitaluvusega inimene tunneb ennast pidevalt ebaturvaliselt kas siis suuremal või vähemal määral. Põhilise turvatunde areng nõuab harmoonilisi ja armastusrikkaid tingimusi lapsepõlves, eriti esimeste 4-7 aasta jooksul. Madala põhiturvatundega tajub inimene kas teadlikult või alateadlikult, et erinevad olukorrad eraelus ja tööl koormavad teda, need tunduvad rasked või ebaturvalised. Selline pidev pingeseisund tekitab stressihormoonide tõusu. Madala stressitaluvusega inimestel stressihormoonide tase tõusta ka kodus, kui nad elavad rahulikus keskkonnas oma kodus, sest neil on kõrge alateadlik ohutunne. (Stress, 2019)

Intervjuurest tuleb välja, et seitsmest viie vastanu puhul tuli välja ebafunktsionaalne kasvatustiil, mis on teooria järgi aluseks madala enesehinnangu ja stressitaluvuse kujunemisel ning seega kujundab olulisel määral isiku hakkamasaamist igapäevaelus.

Isa kaotus ja isata kasvamine on samuti poisile raske, sest poeg jääb ilma isa hoolitsusest tema autoriteedile tuginevast distsipliinist ja korrast. Kui pojalt ei ole lähiümbruses ühtegi meeseeskuju, võib tulemus olla kogu elu kestev suutmatus omandada täiskasvanud mehe eluviisi.

Küsitletud meeste elukaart vaadeldes ja analüüsides paistab, et rahulolu tunnevad nad kas üksi olles või siis suudavad nad taluda lühiajalisi sotsiaalseid suhteid. Näiteks suhted vastassugupoolega on enamasti lühiajalised ja vähe siduvad. Kooselu on madala stressitaluvusega mehele liigselt siduv ja pingeid tekitav. Nii kui suhe hakkab muutuma vähegi koormavaks või kohustusi tekitavaks, siis loobuvad nad sellest. Steven Carter ja Julia Sokol on võtnud oma raamatus „Mehed, kes ei suuda armastada“ kasutusele termini – pühendumiskartus. Pühendumiskartuse all mõeldakse olukorda, kus inimene talub ainult pealiskaudseid suhteid, aga kui suhe on muutumas tõsisemaks, siis hirm seotuse ees kasvab nii suureks, ainsaks võimaluseks on põgeneda – loobuda suhetest. (Carter & Sokol, 2011)

Uurimust läbi viies ei teadnud autor pühendumiskartusest. Otsides võrdlust, miks ei ole mehed loonud perekonda, siis selle kohta polegi teist otsest ja selget põhjendust. Uuritud 50-62 aasta vanustel meestel ei ole valdavalt olnud ühtegi pikaajalist kooselu, nad kas käivad senini pruutidel külas ja/või toovad välja erinevaid põhjuseid, miks nad ei saa naisega koos elada. Võib oletada, et ebakindlus on siin juures suureks takistuseks, samuti suutmatus oma tunnetega toime tulla, teadmatus sisemise hirmu põhjustest.

Intervjuusid analüüsid ja vaadeldes läbi meeste elukaare nende sotsiaalseid suhteid, siis selgus, et kõige lähemal küsitlule on tema ema, seda igas eluetapis. Kuulumissuhete juures on oluline vaadelda sotsiaalset ringi, kes ümbritsesid mehi nende lapsepõlves. (Medar, 2009) Olulise aspektina saab välja tuua, et valimisse kuulunud meestel oli tihe kontakt oma kodu ja emaga. Mängukaaslasti üldjuhul ei olnud või kui oli, siis olid need õed-vennad. Piiratud suhtlusring tekitab isoleerituse. Suheldakse ainult tuttavatega, hirm on uute suhete ees, mis tõenäoliselt saab takistuseks ka töösuhete loomisel. Tugev seotus oma emaga on saanud alguse lapsepõlvest, kus poisid ei saanud tunda isa hoolt ja armastust, meeseeskujud olid kas siis tõrjuvad või siis puudusid üldse.

Mehe esimene suhe poisieas saab alguse emast, kiindumus emasse loob esimesed sugulised tunded, mis kanduvad täiskasvanuikka ehk mees ei suuda eralduda oma emast. (Mehe suhe emaga, 2020) Selleks, et meheks saada, peab võitlema eraldumise eest, aga kui seda võitlussoovi pole, mis edasi? Intervjuudest ei tulnud esile soovi eralduda. Sageli esines vastus, et peale kodust eemal olekut kiirustati ikka vanematekoju tagasi. Sellest võib järeldada soovi turvalisuse ja tingimusteta armastuse järele. Klammerdumine armastuse vajaduse järele on seotud hirmuga ja selle hirmu algus peitub lapsepõlves ehk siis suhted vanematega on loonud aluse hirmule ja ebakindlusele. Ebakindel inimene ei suuda luua sotsiaalseid suhteid ja tunneb, et keegi ei mõista teda. Kui lapsepõlves pole mees saanud piisavalt vanemlikku soojust ja lähedust, siis täiskasvanuks saades püüab ta puudujäägi kompenseerida sellega, et ei ole ise hooliv ja ei paku lähedust teistele, vaid otsib seda ise klammerdudes kas ema või abikaasa külge. Selle taga on lapsepõlves kogetu, kus mees ei saanud oma emalt piisavalt armastust ja hoolt või vastupidiselt – nende seotus oli väga tugev. Mõlemad äärmused on halvad. Esimesel juhul, kui seotus on nõrk, tekib neurootiline vajadus armastuse järele, on soov emaarmastuse järele, mida nad lapsepõlves ei saanud. Tugeva seotuse puhul on tung emast kinni hoida ja hirm eraldumise ees. (Kidron, 2005)

Autor peab analüüsist tulenevalt oluliseks võrdluseks tuua ka Allardti (1975) sotsiaalse heaolu teooria, mille kohaselt on inimese heaolul kolm mõõdet. Inimesele on oluline omada heaolu ressursse. Heaoluteooria kolm mõõdet näitavad inimese elu kvaliteeti (Medar, 2009).

Valimisse kuulunud meeste intervjuude kodeerimisel kerkis esile, et neil puudus arenguks vajalik tähelepanu ja hoolitsus. Meestel oli olemas küll kodu, aga moraalne tugi puudus. See defitsiit on saatnud neid terve elu. Heaoluressurssidest puudub meestel haridus, töökoht ja sissetulek. Samas nad on lapsepõlves ilmajäetud mõistvast ja toetavast perekonnast, mis aitab kasvada enesekindlaks isiksuseks.

Heaoluteooriast tulenevalt on oluline vaadelda ka käesolevat hetke, meeste staatust praegu. Valimisse kuulunud mehed ei oma mingit kogukondlikku staatust, neil puudub soov osaleda ühiskonna tegevuses. Puudub soov osaleda üritustel, ühistevustel, intervjueritutel on tekkinud sotsiaalne pessimism: nad kuuluvad oma küla kogukonda passiivse liikmena, neid kutsutakse appi, kui vaja, aga ise nad initsiatiivi üles ei näita.

Lähtudes erinevatest käsitlustest, siis ühte ja kindlat väidet siiski välja ei tule, mis põhusel jäävad täisealised pojad oma emaga koos elama. Küll aga võib teha mitmeid oletusi. Autor käsitleb valimi puhul esile kerkinud kategooriaid, mille analüüsimisel tekkis tõdemus, et lapsepõlves toimunud sündmused (tõrjutus, üksindus, oskamatus oma tugevate tunnetega toime tulla) mõjutavad mehe püüdlusi iseseisvuda. Alateadlik ebakindlus tekitab hirmu uute olukordade ja kartust negatiivsete tunnete ees. Need omakorda takistavad täiskasvanueas täisväärtuslikku osalemist ühiskonnas.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö teema, eaka emaga kooselavad täisealised pojad, kõnetas autorit, sest läbi erinevate teemakäsitluste oli suhtumine antud elukorraldusega meestesse negatiivne. Kuna teemat on Eestis vähe käsitletud, siis selleks, et leida probleemi tegelik sisu, tuli võtta ette uurimistöö.

Töö eesmärgiks oli analüüsida, millised ühised tegurid esinevad eaka emaga kooselavatel täisealistel poegadel, mis võib olla saanud takistuseks eluga toimetulemisel ja milline on nende majanduslik olukord ning milliseks kujuneb nende toimetulek, kui ema sissetulek perest kaob.

Valimisse kuulus seitse meest, kes jäid vanusesse 50-62 aastat, vanuse määratlus on oluline, sest sellesse vanusegruppi kuuluvad mehed on kõrge absoluudes vaesusriskiga, nende sissetulekud on kas minimaalsed või puuduvad sootuks. Ainsaks sissetulekuks on sellises peremudelis eaka ema pension, mis on Eestis keskmiselt 450 eurot kuus. Maal, kus on oma aiamaa ja kaevus vesi, siis elab sellest rahast vaevu ära, aga kui ema jääb haigeks ja vajab suuremat hoolt ning kulutusi, siis läheb raskeks.

Juhendajaga arutelukäigus tundus kvalitatiivse uurimuse põhistatud teooria meetod kõige õigem, sest selle meetodiga saab uurida sotsiaalseid probleeme, mida varem ei ole uuritud, samas ei tugineda mingile kindlale teorialele, vaid samm-sammult andmeid analüüsides ja saadud tulemusi võrreldes olemasolevate teooriatega, annab võimaluse uue teooria või tõlgenduste loomiseks, seda sel juhul, kui olemasolevad teooriad ei paku ammendavat seletust.

Töö autor kasutas põhistatud teooria meetodit esmakordselt ja seda meetodit on üldiselt vähe käsitletud ning materjali, millele tugineda on vähe. Selleks, et lugeja mõistaks töökäiku, tutvustas autor lõputöös kvalitatiivse uurimust ja kirjeldas põhistatud teooria meetodit, kus kogu protsess sai alguse teema püstitamisest, valimi moodustamisest, millele järgnes intervjuude läbi viimine, andmete töötlemine, kodeerimine. Andmete kogumiseks kasutati kvalitatiivse uurimuse fenomenoloogilist uuringut, mis andis siinses töös võimaluse vaadelda heitunud meeste kujunemistausta, lähtudes igast üksikust juhust. Vajaliku informatsiooni kogus autor narratiivintervjuuna, kus valimisse kuulunud mehed rääkisid oma elust ajalises järjestuses. Narratiivintervjuud oli valimiga läbi viia keeruline, sest mehed ei olnud jutukad ja kui küsimused puudutasid ühiskonna poolt tundlikku teemat, siis on täiesti mõisteta, et sellest rääkimine on raske. Oluline oli jälgida, et intervjuudest saadud vastused annaksid aluse uurimistööle seatud ülesannete täitmiseks.

Tööle seatud ülesanneteks olid põhistatud teooria meetodi kasutamine eaka emaga kooselavate täisealiste poegade seas uuringu läbiviimisel ja andmete analüüsimisel; eaka emaga kooselavate täisealiste poegade lugude võrdlemine olemasolevate teoreetiliste seisukohtadega ja leida

päritoluperekonna juurde jäämise põhjus ning analüüsi tulemusena jõuda teooriani või tõlgenduseni uuritava teema kohta, mis põhineb kogutud andmetel.

Lõputöös toob autor välja tähelepanekud, mida peab intervjuueerija arvestama, kui intervjuueeritav on meessoost, see teadmine on intervjuude läbiviimisel väga oluline, sest nagu ka töö autor koges, siis meest, kes on vähe sotsiaalne, rääkima saada on keeruline.

Uurija analüüsis kogutud intervjuusid esmase-, avatud- ja valikulise kodeerimisega, kus igas etapis kerkisid esile kategooriad, mida järgmises etapis edasi analüüsida.

Oma lõputöö uurimusega soovis töö koostaja leida olemasolevate teoreetiliste käsitlustega võrreldes põhjust, miks on jäänud mehed emaga koos elama ja seda sellepärast, et püüda mõista probleemi sügavust. Kas mees on oma vanemate ohver või siis tõesti laisk ja saamatu nagu ühiskond arvab? Sageli ei ole kõik nii selge nagu välja paistab ja tuleb uurida sügavuti, seda püüdis ka töö autor. Kindlasti ei ole antud töö puhul mindud väga sügavale, sest valim oli väike ja suurema valimiga uuringus kerkiks üles veel teisigi võimalikke põhjuseid, mida käesolev töö ei käsitle, seletamaks miks jäävad mehed elama koos emaga, selle asemel, et luua oma kodu ja perekond. Intervjuudega töötamisel kerkisid esile koodid, mis said aluseks analüüsile.

Analüüsis käsitles uurija valimi tervet elukaart. See tähendab seda, et alustati lapsepõlvest ja läbi erinevate arengukriiside jõuti käesoleva hetkeni. Mehed olid oma jutuga väga kidakeelsed ja vastasid lühikeste lausetega, kohati tuli neilt vastus välja meelitada, pidevalt saatmaks hirm, et kui küsija muutub liiga pealetükkivaks, siis lõppeb intervjuu siin ja praegu. Seega peale neljandat intervjuud oli selge, et töö autor oli võtnud endale suure väljakutse, mis omakorda seadis kahtluse alla uuringu õnnestumise, aga olgugi et narratiiv oli üldsõnaline, siis esmasel kodeerimisel hakkasid kooruma välja vastused, mis tundusid uurijale huvipakkuvad, mida sai võrrelda ja millest omakorda sai luua esmased kategooriaid.

Läbi avatud kodeerimise, kus intervjuude läbitöötamise käigus kerkisid esile koodid, mida korduvalt ja korduvalt läbi lugedes, samas omavahel võrreldes sai valikuliselt kodeerimisse üle tuua juba esile kerkinud kategooriad, millega töö jätkus viimases peatükis, mis käsitleb järeldusi ning arutelu. Lõputöös käsitles autor erinevaid teoreetilisi alustalasid. Kodeerimisest kerkis esile kategooriad, milleks on erinevad kasvatusstiilid, isa puudumine või kaotus, ema töölkäimine väikese lapse kõrvalt, emaga koos kasvamine, võimetus luua püsivaid suhteid naistega; ema eest hoolitsemine ja sõltuvus emast. Esile kerkinud kategooriaid võrreldes olemasolevate teoreetiliste käsitlustega jäi enim kõlama ebakindlus, mis sai alguse juba varajasest lapsepõlvest.

Lapse arengukeskkond ning kasvatajatelt saadud mõjutused mängivad tema elus olulist rolli. Oluliseks peetakse distsipliini ja toetuse tasakaalustatust. Autoriteetse kasvatusstiili puhul on nagu eelnevaltki öeldud tasakaalus piiride seadmine ja toetav suhtumine, ilma milleta ei arene inimesel välja enesekontroll ning ta ei suuda tulla toime probleemsete olukordadega ja tal on puudulik enesega rahulolu. Meeste lugudest tõusis esile ka lapseea lein, kus osad valimisse kuulunud mehed kaotasid oma lähedase inimese ja samas ei aidatud neil leinaga toime tulla. Vanema või väga lähedase inimese kaotus muudab lapse emotsionaalselt ülitundlikuks. Kui lapsel pole aidatud leinaga toime tulla võib see saada takistuseks enesekindlaks kasvamisel.

Suhted vastassugupoolega olid valimisse kuulunud meestel keerulised. Perekond oli ainult ühel mehel, teistel on pruudid, keda ei saa koju tuua, kuna ema ei luba ega kiidaks heaks. Täiskasvanud pojad, kes olid valimis sõltuvad täielikult oma emast kuna neil puudub sissetulek.

Töös toob autor välja ka seisukoha, mida on mehed ise toonud koju jäämise põhjuseks ja see kattub suurel määral ka ühiskonna negatiivse arvamusega, mida tööautor püüdis ümber lükata.

Kuna eaka emaga elavate täisealiste poegade probleeme pole varasemalt uuritud, siis pole ka sisulisi uuringumaterjale, millega võrrelda saadud tulemusi. Töös on läbivalt analüüsitud inimese elukaare erinevaid etappe, mis omakorda kõrvutatud teooriatega, mis tundusid vähegi uurimust toetavat.

Lõputöö sissejuhatuses tõstatatud ülesandeks oli jõuda analüüsi tulemusena teooriani või tõlgenduseni uuritava teema kohta, mis põhineb kogutud andmetel. Autor tõdeb, et teooria loomine on pikemaajaline protsess, mis nõuaks suurema valimi analüüsimist.

Tööautor tõlgendab uurimistöö tulemust järgnevalt: eaka emaga kooselavate täisealiste meeste probleemid saavad alguse varajasest lapsepõlvest, kus puudub vanemate toetus, distsipliin, lähedus. Poiss, kes on lapsepõlves läbielanud hoolimatuse, hooletusse jätmise, alla surutuse, on ebakindel ega suuda täiskasvanuna elada täisväärtusliku ühiskonna liikmena, sest tema stressitase on väga kõrge, mis omakorda takistab erinevate arengukriisidega toime tulla. Ilmselt jäi ka uuritavate meeste kujunemisprotsess poolikuks, edukaks emast eraldumiseks vajalikud meeseeskujud kas puudusid või surid varakult. Mehed on oma vanemate, kas tahtlikud või tahtmatud ohvrid, kus siis loodud kasvukeskkond ei toeta täiskasvanuks saades oma eluga toimetulemist.

Eaka emaga koos elavate täisealiste poegade probleeme on vähe uuritud, rohkem võib leida artikleid ja uuringuid ema ja tema tunnete kohta seoses hoolitsemisega ja täiskasvanud laste koju tagasitulemisega. Meie ühiskonnas aktsepteeritakse naiste koduste tööde tegemist, aga meeste oma mitte.

SUMMARY

Problems of Adult Sons Living with an Elderly Mother Based on a Grounded Theory

The aim of the graduation thesis is to analyse the common factors that occur in the adult sons living with their mother, which are the obstacles that prevent them from coping with their lives, describe their financial situation, and how they would cope if the income of the mother would disappear. The relevance of the problem is due to the fact that men who have no steady income, job and live from their elderly mother's pension are in an absolute risk of poverty.

The research was conducted using qualitative methods based on grounded theory principles. The author of the graduation thesis used the grounded theory methods for the first time. The aims of the thesis were the following:

1. The graduation thesis is based on grounded theory.
2. To conduct the research among grown-up men who live with their mother using qualitative data analysis using research-based theory.
3. To compare the stories of grown-up men who live their mother with theoretical standpoints and to find the reasons for staying with their birth family.
4. To find the theory or interpretation for the topic through research that is based on collected data.

This topic has not been analysed thoroughly in Estonia before which put a big responsibility on the author. Through coding the following categories emerged: the missing or loss of the father; mother's full time employment during the child's early childhood; incapability to form permanent relationships with a woman; care-taking of the mother or dependence on the mother.

In comparison with the existing and previous theories that discussed family relations and exclusion, growing up without a father, the importance of the mother for a child it can be concluded that the absence of both parent or the male role model is of an importance for the development of a child and self-esteem. The environment for social development from birth is a factor for the life cycle until death.

VIIDATUD ALLIKAD

- A. Saul, E. T. (16. september 2017. a.). Mees tänapäeva maailmas. (P. Ingrid, Toim.) Eesti Rahvusringhääling. Kasutamise kuupäev: 07. jaanuar 2021. a., allikas <https://vikerraadio.err.ee/814104/peresaade-mees-tanapaeva-maailmas>
- Abiks lastekaitsetöös.* (2012). Kasutamise kuupäev: 24. 03 2021. a., allikas sotsiaalkindlustusamet.ee: https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaalteenused/Abiks_spetsialistile/abiks_lastekaitsetoos_-_valik_temakasiitlusi.pdf
- Adamson, M. (2010). *Koolikohustuse mittetäitmine, kui sotsiaalne probleem* Põlva linna üldhariduskoolide näitel. Magistritöö, Tartu Ülikool, Tartu. Kasutamise kuupäev: 26. jaanuar 2021. a., allikas <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15879/Adamson.pdf>
- Berne, E. (2015). *Suhtlemismängud: mängud ja manipulatsioonid inimesuhetes.* (K. Kern, Toim., & L. Riikoja, Tõlk.) Tallinn: Väike Vanker.
- Biin, H. (2007). Meesuuringute kujunemisloost ja paiknemisest teiste teadus valdkondade hulgas. (D. Kutsar, Toim.) *Mees sotsiaaluuringu subjektina*(2). Tsiteeritud 23. märts 2021. a.
- Bowen, M. (2021). *Psühholoogiline küpsus: mida tähendab olla täiskasvanu.* Kasutamise kuupäev: 23. 03 2021. a., allikas healthlightzone.com: <https://est.healthlightzone.com/priznaki-vzroslogo-cheloveka.php>
- Burgess, A. (2000). *Isarolli muutumine.* (A. Kahk, Tõlk.) Tallinn: Varrak. Tsiteeritud 04. märst 2021. a.
- Butterworth, G., & Harris, M. (2002). *Arengupsühholoogia alused.* (K. Mägi, Tõlk.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Carter, S., & Sokol, J. (2011). *Mehed, kes ei suuda armastada.* (I. Karja, Toim., & K. L. Lass, Tõlk.) Valgus.
- Carter, S., & Sokol, J. (2011). *Mehed, kes ei suuda armastada.* (I. Karja, Toim., & K. L. Lass, Tõlk.) Valgus.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative.* London: SAGE Publikations.
- Corbin, A., & Strauss, J. (1994). Groundes theory methodolgy. rmt: *Handbook of qualitative research* (lk 273-285). NK Denzin &YS Lincoln.
- Eesti Statistika.* (2020). Kasutamise kuupäev: 04. veebruar 2021. a., allikas www.stat.ee: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus/absoluutne-vaesus>
- Einpalu, A. (kuupäev puudub). *Soorollidest.* Kasutamise kuupäev: 10. märts 2021. a., allikas tnk.tartu.ee: <https://tnk.tartu.ee/0soorollidest.html>
- ENSV Teataja nr 4. (31. jaanuar 1945. a.). *ENSV Teataja.* Tsiteeritud 18. märts 2021. a.

- ENSV Teataja nr 5. (15. veebruar 1950. a.). *ENSV Teataja*. Tsiteeritud 18. märts 2021. a.
- Erinevad kasvatusstiilid*. (27. 02 2015. a.). Kasutamise kuupäev: 23. 03 2021. a., allikas tarklapsevanem.ee: <https://tarkvanem.ee/kasvatamine-artiklid/erinevad-kasvatusstiilid/>
- EurWork*. (09. veebruar 2017. a.). Kasutamise kuupäev: 12. märts 2021. a., allikas Casual Work: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/casual-work>
- Evans, R. W., & Blinhorn, A. (09. september 2011. a.). *How to do a grounded theory study: a worked example of a study of dental practices*. Kasutamise kuupäev: 23. jaanuar 2021. a., allikas BMC Medical Research Methodology: <https://bmcmmedresmethodol.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2288-11-128>
- Glaser, B. G. (19. detsember 2016. a.). Open Coding Descriptions. *Grounded Theory Review*. Kasutamise kuupäev: 15. veebruar 2021. a., allikas <http://groundedtheoryreview.com/2016/12/19/open-coding-descriptions/>
- Gullota, T. P., R. A. G., & Markstrom, C. A. (2000). *The Adolescent experience*. Elsevier Inc. Kasutamise kuupäev: 11. märts 2021. a., allikas <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780123055606500071>
- Hansson, J., & Oscarsson, C. (2006). *Õnnelikud lapsed*. (M. Pärtel, Tõlk.) Tallinn: Varrak .
- Hirsijärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Høeg, B. L. (2018). Early parental loss and intimate relationships in adulthood: A national wide study. (E. F. Dubow, Toim.) *Developmental Psychology*. Kasutamise kuupäev: 11. märts 2021. a., allikas <https://doi.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fdev0000483>
- Isikuandmete kaitse seadus. (15. jaanuar 2019. a.). Tallinn. Kasutamise kuupäev: 14. veebruar 2021. a., allikas <https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011>
- Jõgi, L. (2016). *Eesti naistippjuhtide karjääriteede kujunemine ja kogemused juhirollis*. Magistritöö, Tallinna Tehnikaülikool, Sotsiaalteduskond, Tallinn. Tsiteeritud 27. jaanuar 2021. a.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. (T. Ülikool, Toimetaja) Kasutamise kuupäev: 02. märts 2021. a., allikas <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kavaler-Adler, S. (oktoober 1993. a.). The Conflict and Process Theory of Melanie Klein. *The American Journal of Psychoanalysis*. Kasutamise kuupäev: 03. 17 2021. a., allikas https://www.researchgate.net/publication/14985485_The_conflict_and_process_theory_of_Melanie_Klein
- Keltikangas-Järvinen, L. (1992). *Agressiivne laps*. (O. M, Tõlk.) Tallinn: Koolibri.
- Kidron, A. (2005). *Isikus*. Tallinn: Mondo.
- Konks, K.-P. (2017). *Vanemlikustamise ilmingud nelja noore täiskasvanu tagasivaates*. Tartu Ülikool, Sotsiaaltöö, Tartu. Tsiteeritud 23. 03 2021. a.

- Krisch, J. A. (23. veebruar 2021. a.). The Death of a Parent Affects Even Grown Children Psychologically and Physically. *Faderly*. Kasutamise kuupäev: 11. märts 2021. a., allikas <https://www.fatherly.com/health-science/parent-death-psychological-physical-effects/>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn.
- Laherand, M.-L. (2012). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tartu: Sulesepp.
- Lilleoja, L., & Konno, M. (13. november 2011. a.). *Laste sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid*. Kasutamise kuupäev: 06. märts 2021. a., allikas www.tlu.ee:https://www.tlu.ee/opmat/tp/lapsed.pdf
- Lähemalt-leinast-ja-kaotusega-hakkama-saamisest*. (18. 04 2018. a.). Kasutamise kuupäev: 21. 04 2021. a., allikas [cancer.ee: https://cancer.ee/wp-content/uploads/2018/03/L%C3%A4hemalt-leinast-ja-kaotusega-hakkama-saamisest.pdf](https://cancer.ee/wp-content/uploads/2018/03/L%C3%A4hemalt-leinast-ja-kaotusega-hakkama-saamisest.pdf)
- McLeod, S. (2018). Jean Piaget`s Theory and Stages of Cognitive Development. *Simply Psychology*. Kasutamise kuupäev: 07. märts 2021. a., allikas <https://www.simplypsychology.org/piaget.html>
- Medar, E. (2009). *Sihtrühmade kujunemine ja mõiste*. Kasutamise kuupäev: 21. 04 2021. a., allikas [tlu.ee: https://www.tlu.ee/opmat/rk/2009/Elmo%20Medar%20-%20RKS%206003%20Eesti%20hoolekande%20s%FCsteem/1.%20moodul%20Sotsiaalhoolekande%20p%F5him%F5tted%20ja%20%FClesanded%20%FChiskonnas/SIHTRUHMAD E%20KUJUNEMINE%20JA%20MOISTE.pdf](https://www.tlu.ee/opmat/rk/2009/Elmo%20Medar%20-%20RKS%206003%20Eesti%20hoolekande%20s%FCsteem/1.%20moodul%20Sotsiaalhoolekande%20p%F5him%F5tted%20ja%20%FClesanded%20%FChiskonnas/SIHTRUHMAD E%20KUJUNEMINE%20JA%20MOISTE.pdf)
- Mehe suhe emaga*. (11. 12 2020. a.). Kasutamise kuupäev: 22. 04 2021. a., allikas [Psühhoanalüüs.ee: https://www.psyhhoanaluus.ee/iii-hambamees-mehe-suhe-emaga/](https://www.psyhhoanaluus.ee/iii-hambamees-mehe-suhe-emaga/)
- Miller, S. A. (2004). Lifespan Development. *Psychodynamic Theories*. Kasutamise kuupäev: 11. märts 2021. a., allikas <https://courses.lumenlearning.com/wmopen-lifespandevelopment/chapter/psychodynamic-theories/>
- Milliken, J., & Schreiber, R. (01. detsember 2012. a.). *International Journal of Qualitative Methods*. Kasutamise kuupäev: 26. veebruar 2021. a., allikas [journals.sagepub.com: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/160940691201100510](https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/160940691201100510)
- Niiberg, T. (2006). *Meheks, isaks ja härrasmeheks*. (E. Kask, Toim.) Tartu: AS Atlex.
- Niiberg, T. (2010). *Õnneliku kodu ja pere saladus*. Eesti Ajalehed AS.
- Noorte pereuuring*. (27. 06 2020. a.). Kasutamise kuupäev: 30. 03 2021. a., allikas [www.turu-uuringute.ee: https://peresihtkapital.ee/app/uploads/2020/07/2020-06-27-Aruanne_-Noorte-pereuuring-2020.pdf](https://peresihtkapital.ee/app/uploads/2020/07/2020-06-27-Aruanne_-Noorte-pereuuring-2020.pdf)
- Paloheimo, M. (2002). *Lapsepõlve mõjud*. (E. Laido, Toim., & T. Ülemaantee, Tõlk.) Tallinn: Varrak.
- Plesovskih, A. (31. oktoober 2018. a.). *Почему взрослый мужчина живет с мамой*. Allikas: Psychologytoday.ru: https://psychologytoday.ru/public/pochemu-vzroslyy-muzhchina-zhivet-s-mamoy/?fbclid=IwAR0b_tyBz0OUxjDpR-moTwHFF4PJf-YWDKWtr8N7mCZJEcLN66EWGQyTIzk

- Raamatupidamis- ja maksuinfoportaal*. (02. mai 2018. a.). Kasutamise kuupäev: 12. märts 2021. a., allikas www.rmp.ee: <https://www.rmp.ee/tooigus/toosuhte-erisused/vabakutseline-too-kas-toesti-paradiis-2018-05-02>
- Riis, M. (2015). *Lapse vaimse tervise toetamine lastaias*. Kasutamise kuupäev: 13. 03 2021. a., allikas intra.tai.ee: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/14452415546_Lapse%20vaimse%20tervise_2015.pdf
- Scott, H. (01. november 2009. a.). *What is grounded theory?* Kasutamise kuupäev: 06. veebruar 2021. a., allikas Grounded Theory Online: <http://www.groundedtheoryonline.com/what-is-grounded-theory/?fbclid=IwAR3yjb44Om1ka2GBelabq7G7VqPMvEB4xP8GT05nxDHHSSejDKKsF2LlInQ>
- Sotsiaalministeerium. (2011). Valik vastuseid enamlevinud küsimustele isa rollist lapse elus. (A. Roosa, Koostaja) Tallinn: EV Sotsiaalministeerium. Kasutamise kuupäev: 10. märts 2021. a., allikas <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/isa1.pdf>
- Sotsiaalministeerium. (2015). *Vanemaealiste ja eakate toimetleku uuring*. Kasutamise kuupäev: 07. jaanuar 2021. a., allikas www.sm.ee: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/veu2015aruanne_tnsemorsapraaxis_final.pdf
- Sotsiaalministeerium. (05. jaanuar 2021. a.). Kasutamise kuupäev: 03. veebruar 2021. a., allikas www.sm.ee: <https://www.sm.ee/et/toimetulekutoetus-0>
- Statistikaamet. (2020). *Eesti Statistika*. Kasutamise kuupäev: 14. jaanuar 2021. a., allikas www.stat.ee: <https://www.stat.ee/63931>
- Stress. (2019). Kasutamise kuupäev: 12. 04 2021. a., allikas [Peaasi.ee](http://peaasi.ee): <https://peaasi.ee/stress/>
- Strömpl, J. (veebuar 2007. a.). Mees sotsiaaluuringu subjektina. (D. Kutsar, Toim.) *Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 2/2007*. Kasutamise kuupäev: 16. veebruar 2021. a., allikas https://www.rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/50/1/Sotsiaalministeerium2007_4.pdf
- Strömpl, J., & Lepik, K. (detsember 2014. a.). *Põhistatud teooria*. Kasutamise kuupäev: 07. veebruar 2012. a., allikas Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas: <http://samm.ut.ee/pohistatud-teooria/>
- Truve, K. (august 2006. a.). *Liigne sõltuvus teeb elu põrguks*. Kasutamise kuupäev: 06. märts 2021. a., allikas avitus.ee: <https://avitus.ee/liigne-soltuvus-teeb-elu-porguks/>
- Valk, A. (2016). *Madala haridustasemega noored*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. Kasutamise kuupäev: 10. märts 2021. a., allikas https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_madala_haridustasemega_noorte_osakaal.pdf
- Vannas, Ü. (14. 02 2018. a.). *Eesti Statistika*. Kasutamise kuupäev: 13. 03 2021. a., allikas www.stat.ee: www.stat.ee/dokumendid
- Virkus, S. (2016). *Intervjuu, vaatlus ja sisuanalüüs*. Kasutamise kuupäev: 03. märts 2021. a., allikas tlu.ee:

- Õunapuu, L. (2012). *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uuringutes*. Kasutamise kuupäev: 13. märts 2021. a., allikas <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/27764/mugavusvalim.html>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimus sotsiaalteadustes*. (E. Kärner, Toim.) Tartu: Tartu Ülikool. Kasutamise kuupäev: 03. veebruar 2021. a., allikas (https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

LISAD

Lisa 1

Intervjuu põhiteemad

Vanus

Lapsepõlv

Rääkige milline oli teie lapsepõlv? Jutusta mulle oma perekonnast?

Kooliaeg

Kuidas teil koolis läks? Kas meeldis koolis? Mitu klassi te lõpetasid?

Täiskasvanuiga

Kas sõjaväes käisite?

Millega hakkasid tegelema peale kooli/sõjaväge?

Kuna tulite tagasi sünnikoju?

Kuidas praegu töölkäimisega on?

Majanduslik kindlustatus

Kui suur on teie kuu sissetulek?

Kuidas te majanduslikult hakkama saate?

Kui tekib lisaküsimusi, kas võin teiega uuesti ühendust võtta?

Lein

Mainisid, et isa suri, kui olid laps. Kui su isa suri, kuidas sa leinaga toime tulid? Kas täiskasvanud olid sulle toeks?